

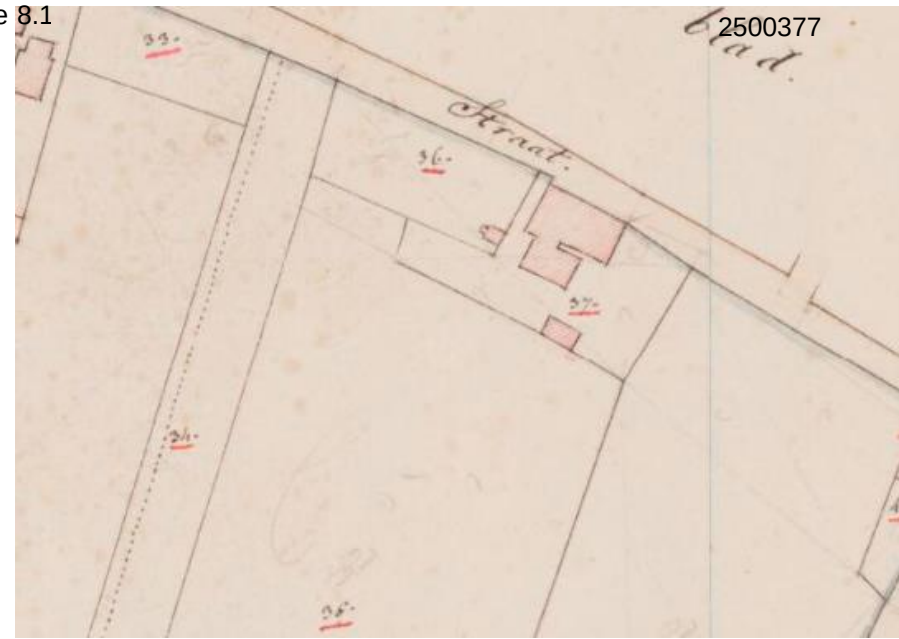
BOUWHISTORISCHE VERKENNING & WAARDESTELLING

ACHTERSTRAAT 9

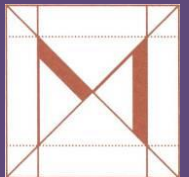
ASCH

Onderzoek i.o.v. Buildingcommunity

1 maart 2023

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Onderzoeksobject

Achterstraat 9
4115 RP Asch

Status

Rijksmonument: complexnummer: 523096, nummers 523097 t/m 523100

Opdrachtgever

Buildingcommunity
Drieklinken 67
3972 EC Driebergen

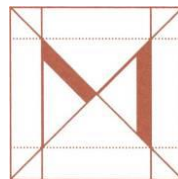
Onderzoek en rapportage

D. Schaars

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Monumenten Advies Bureau. NB: Op de afbeeldingen in deze rapportage kunnen auteursrechten van toepassing zijn. Wij zijn niet aansprakelijk voor schade, die voortkomt uit het ongeoorloofd gebruik van het beeldmateriaal in deze uitgave.

Met betrekking tot het beeldmateriaal hebben wij ons best gedaan om alle rechthebbenden te achterhalen en deze te vermelden in de bijschriften dan wel de bronnen. Als u van mening bent dat uw beeldmateriaal zonder voorafgaande toestemming is gebruikt, neem dan contact met ons op.

© Monumenten Advies Bureau – Nijmegen, 2023

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

bureau voor architectuur- en bouwhistorisch onderzoek, cultuurhistorische gebiedsanalyses, restauratie, onderhoud en bouwtechnisch onderzoek, publieksvoorlichting en publicaties over cultuurhistorie

drs. C.J.B.P. Frank
drs. F.A.C. Haans, bnb

mw. drs. C.H.J.M. van den Broek
drs. J. de Jong
ing. G. Korenberg, bnb
mw. drs. M. Lemmens
D. Schaars Ma.
Mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1
6542 SN NIJMEGEN
tel: 024-3786742
info@monumentenadviesbureau.nl
www.monumentenadviesbureau.nl

INHOUD

1 INLEIDING	4
2 HISTORISCHE CONTEXT	6
2.1 HISTORISCHE SCHETS VAN DE OMGEVING: ASCH	6
2.2 BOUWHISTORISCHE ONTWIKKELING: ACHTERSTRAAT 9	12
2.2.1 KADASTRALE INFORMATIE	12
2.2.2 LATERE VERBOUWINGEN	17
2.2.3 FOTOMATERIAAL	20
2.3 HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN BOERDERIJEN IN DE BETUWE	24
2.4 REDENGEVENDE BESCHRIJVING	27
3 BESCHRIJVING	33
3.1 LIGGING EN OMGEVING	33
3.2 HOOFDVORM, PLATTEGROND EN DAKVORM	36
3.2.1 WOONHUIS	36
3.2.2 BEDRIJFSGEDEELTE	38
3.2.3 KOETSHUIS	39
3.2.4 PRIEEL	39
3.2.5 KORENSCHUUR	40
3.3 GEVELS	41
3.3.1 WOONHUIS	41
3.3.2 BEDRIJFSGEDEELTE	49
3.3.3 KOETSHUIS	54
3.3.4 PRIEEL	55
3.3.5 KORENSCHUUR	56
3.4 CONSTRUCTIES	59
3.4.1 KELDER WOONHUIS	59
3.4.2 DRAAGCONSTRUCTIES VLOEREN	61
3.4.3 GEBINTCONSTRUCTIES BEDRIJFSGEDEELTE	65

3.4.4 KAPCONSTRUCTIES	66
3.5 INDELING	73
3.5.1 WOONHUIS - KRUKHUIS	73
3.5.2 BEDRIJFSGEDEELTE	86
3.5.3 KORENSCHUUR	90
3.6 INTERIEUR	92
3.6.1 WOONHUIS	92
3.6.2 BEDRIJFSGEDEELTE	94
3.7 DATERINGSKAARTEN	96
4 CULTUURHISTORISCHE WAARDENBEPALING	103
4.1 BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDEN	103
4.2 SITUERINGS- EN ENSEMBLEWAARDE	104
4.3 CULTUURHISTORISCHE WAARDEN	105
4.4 WAARDENSTELLING OP ONDERDELEN	105
4.5 TOELICHTING WAARDENGRADATIES	108
4.6 WAARDENKAARTEN	109
5 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	116
5.1 CONCLUSIES	116
5.2 AANBEVELINGEN	116
6 BRONNEN EN LITERATUUR	118
6.1 BRONNEN	118
6.2 INTERNET	118
6.3 LITERATUUR	118

1 INLEIDING

In november 2022 kreeg het Monumenten Advies Bureau opdracht van dhr. G. de Weerd, van Buildingcommunity voor het uitvoeren van een bouwhistorisch onderzoek naar het Rijksmonumentale boerderijcomplex Ruim Zicht aan de Achterstraat in Asch. Op het erf staan vier gebouwde onderdelen die in augustus 2001 aangewezen zijn als rijksmonument, betreffende de boerderij met schuur, het koetshuis, een prieel en de korenschuur.

Thans is voor het object een herbestemmings- en wijzigingsplan in voorbereiding.

Veldwerk

Het veldwerkonderzoek vond plaats op 20 april 2021 en had het karakter van een bouwhistorische verkenning. Het gebouw is zowel in- als uitwendig bekeken en gedocumenteerd, waardoor een goede indruk kon worden gekregen van de oorspronkelijke opzet en latere wijzigingen.

Daarnaast vond er aanvullend literatuur- en bronnenonderzoek plaats. Dit gebeurde aan de hand van relevante literatuur en websites, maar ook door het inzien van bouwtekeningen en ander archiefmateriaal.

Rapport

In dit rapport wordt de historische context beknopt beschreven in hoofdstuk 2. Hier wordt eerst een schets gegeven van de ontwikkeling van omgeving, om vervolgens toe te spitsen op het object.

In hoofdstuk 3 wordt een beschrijving van het exterieur (in woord en beeld) gepresenteerd. Hoofdstuk 4 geeft de monumentale waardenstelling weer. De waardenstelling gaat uit van de historische hoofdlijnen, maar bezit tevens een getrapte waardenstelling op onderdelen en details, gericht op de bouwhistorische waarden die in het object aanwezig zijn. Deze getrapte waardenstelling is opgesteld, conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (versie 2009, opgesteld en uitgegeven door de Rijksgebouwendienst in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de Stichting Bouwhistorie Nederland (SBN). De dateringen en waarden zijn respectievelijk bij hoofdstuk 3 en 4 op kaarten visueel weergegeven.

Verder volgen in hoofdstuk 5 nog conclusies en aanbevelingen en is in hoofdstuk 6 een overzicht gegeven van relevante bronnen en literatuur.

Het Monumenten Advies Bureau hoopt met dit onderzoek met een heldere duiding van de monumentale kwaliteiten een zinvolle bijdrage te leveren aan de planvorming voor het complex, zodat de monumentale kwaliteiten van het gebouw op een maximaal mogelijke wijze worden gerespecteerd en waar mogelijk door zelfs worden versterkt.

Monumenten Advies Bureau – 1 maart 2023

D. Schaars

2 HISTORISCHE CONTEXT

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de historie van het onderzochte complex vanuit verschillende invalshoeken. Hierbij wordt onder meer in gegaan op stedenbouwkundige en architectuurhistorische ontwikkelingen. Daarnaast wordt ingegaan op de bouw en hierbij betrokken partijen. Vervolgens wordt aan de hand diverse bronnen de ontwikkeling van het complex geschetst.

2.1 HISTORISCHE SCHETS VAN DE OMGEVING: ASCH

ALGEMEEN'

Het esdorp Asch is gesitueerd aan een restbedding. Een oude cultuurgrond strekt zich uit in de lengterichting van de stroomrug. Het hoogste punt bevindt zich midden op deze grond. De kerk staat enigszins terzijde van deze hoge oude cultuurgrond, op een eigen terp langs de restbedding. Bewoningssporen zijn aangetroffen die dateren vanaf de laat-Romeinse periode.

In 889 wordt Asch voor het eerst genoemd in een oorkonde. Op de noord-westelijke punt van de oude bewoningsgrond bevond zich in de bocht van De Wetering een uithof van het klooster Oostbroek in De Bilt.

Uitsnede van Asch op de kaart van het buurschap Buren uit 1644. Aan de Achterstraat (rode lijn) is verder geen nadere bebouwing ingetekend. GA beeldbank, nr. 0509 Kaartenverzameling 24.

Op een uithof deden de monniken zelf het werk en kenden dus geen horigheid. In 1715 is deze uithof publiek verkocht. Pas in 1629 werd Asch een kerspel. Toch had het al vóór 1335 een kapel.

De langgerekte dorpsvorm van Asch met twee, gedeeltelijk drie parallelle wegen, lijkt in verschillende fasen tot stand te zijn gekomen. Mogelijk vormt de plaats, gelegen aan een oude restbedding en waar later, lot in de 18de eeuw de uithof "De Laak" heeft gestaan, de oorsprong van de nederzetting.

¹P. Visscher en M. van Moorst, *Agrarische nederzettingvormen in een deel van het centraal rivierkleigebied*, 1990 Wageningen.

De eerste fase van de nederzettingsvorming zal waarschijnlijk bestaan hebben uit de aanleg van de Binnenstraat en Achterstraat (1832) in de strekking van de stroomrug. In volgende fase(n) is de dorpslengte uitgebreid met wat in 1832 de Kleiweg en de Zandweg wordt genoemd. De afstand tussen deze beide wegen is groter dan die tussen de Binnenstraat en Achterstraat. Tussen beide wegen zijn vier ongeveer even grote kavels te herkennen. De boerderijen uit deze fase van de nederzettingsontwikkeling liggen op individuele huisterpen. Het aantal boerderijen van grote omvang, het gering aantal keuters en arbeiders en een overheersende blokverkaveling wijst op veel grootgrondbezit en wellicht op het ontbreken van horigheid bij het ontstaan van de nederzetting.

OVERSTROMINGEN²

Vanaf de elfde eeuw leggen de bewoners in het gebied tussen de Maas en de Waal dijken aan om zich tegen overstromingen te beschermen. Eerst zijn dit zijwendes. Deze dijken lopen niet parallel aan de rivier, maar staan er loodrecht op. Ze lopen van noord naar zuid en voeren het water via overloopgeulen af naar de komgronden in het midden- gebied tussen de Waal en de Maas.

Om te voorkomen dat het water van de komgronden terugloopt naar de dorpen, bouwen de bewoners achterwendes. Pas daarna komen er voorwendes. Deze lopen langs de rivieroever. Aanvankelijk vormen die voorwendes nog geen aaneengesloten geheel. Dit gebeurt vanaf 1350 onder Reinoud II van Gelre. Hij stelt ook een reglement op voor het onderhoud van de dijk en voor de afwatering van het hele gebied.

Voor de afwatering graaft de bevolking weteringen. Door de aanleg van gesloten dijken wordt de rivier opgesloten en in een smaller stroombed gedwongen. Het water komt daardoor bij een overstroming veel hoger te staan. Vanaf omstreeks 1600 komen er meer overstromingen. Ook dijkbreuken komen dan vaker voor. De dijkdoorbraken hebben verschillende oorzaken. De dijken zijn vaak te steil en slecht onderhouden. De vaargeul is te smal en te ondiep. Maar vooral tijdens strenge winters als het rivierwater befrist en zich ijsschotsen vormen, wordt het gevaarlijk. Bij dooi zoekt het water met geweld een doorgang. De drijvende ijsschotsen lopen vast op kribben of ondieptes in de rivier.

Boerderij met twee hooibergen en schuur in de omgeving van Buren op een prent uit 1769. GA beeldbank, nr. 1551 – 3514.

² Zie artikel: 'Een stroom aan overstromingen', op: verhaaltussenmaasenwaal.nl en H. Ewijk, *Geschiedkundig Verslag der Dijkbreuken en Overstromingen, langs de rivieren in het Koninkrijk Holland: voorgevallen in Louwmaand 1809*, Amsterdam 1809.

18de-eeuwse prenten van Asch. RAR beeldbank, nr. 0690-Gr_Asch_4 & 0690-Gr_Asch_5.

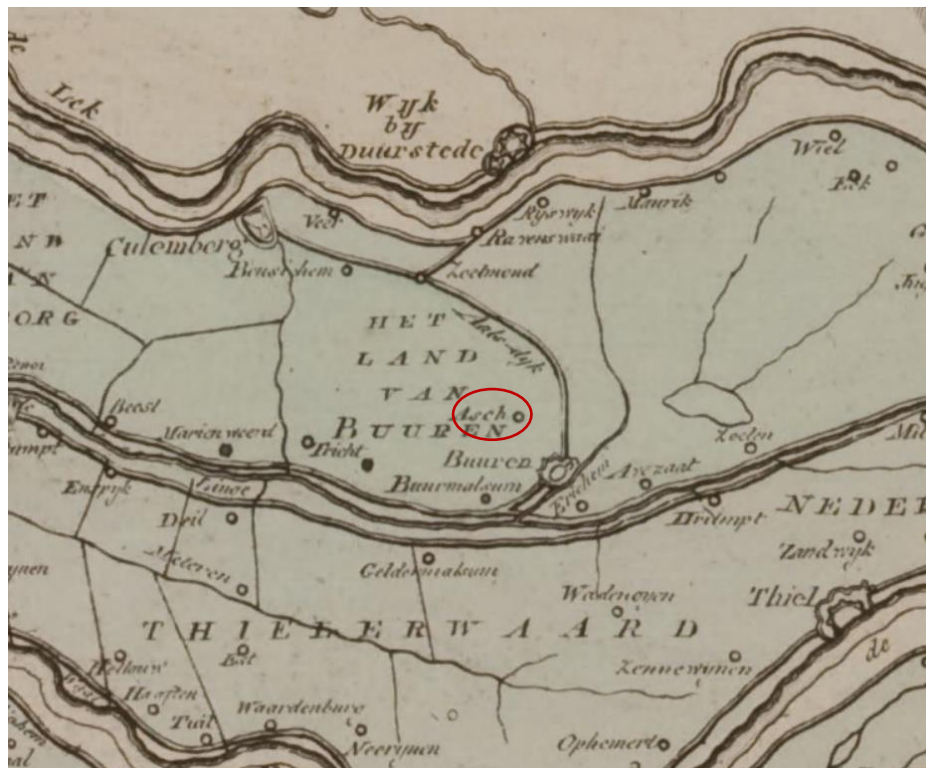

De overstroming van 1809, hier weergegeven op een prent uit 1809 met op de achtergrond Erichem. RM beeldbank, nr. RP-P-1936-553.

Daar ontstaan ijssdammen die de rivier blokkeren en het water hoog tegen de dijk opstuwten. De ijsschotsen kunnen de dijk ernstig beschadigen en zelfs doen doorbreken.

De Betuwe is vaak getroffen door zeer grote overstromingen. Ook de inwoners van Asch hebben door de eeuwen heen te maken gehad met veel overstromingen. In de gehele 18de eeuw komen er bijvoorbeeld negen grote dijkdoorbaken voor, waarvan die in 1784 en 1799 erg heftig waren.

In 1809 werd Asch door een zware watersnood getroffen. Er werden zestien huizen verwoest door het water; een hoog aantal voor een kleine nederzetting. Van de boerderij het Hanennest is bekend dat het na de overstroming van 1809 weer opnieuw is opgebouwd. Het is goed mogelijk dat ook de ontstaansgeschiedenis van de boerderij aan Achterstraat 9 een gevolg is van het verwoestende hoge water.

Uitsnede van het Land van Buren met bij rood Asch uit de kaart van 1809 van het overstroomde gebied tussen de Lek en de Waal. GA beeldbank, nr.

Naast de materiele schade vielen er veel doden. In Erichem kwamen bij de overstroming van 1809 bijvoorbeeld vijftien mensen om. In Asch zouden in 1809 geen mensen overlijden maar wel behoorlijk wat vee: vijf paarden, twee ezels, dertig schapen en zestien varkens. Deze dieren waren van levensbelang voor het bestaan van de mensen in Asch.

Na de overstroming van 1809 volgt in de 19de eeuw nog een dijkdoorbraak in 1820 en 1861. Ondanks maatregelen die getroffen worden na dergelijke rampen blijft een overstroming altijd mogelijk. Ook in de 20ste en 21ste eeuw is dit het geval, met hoog water in 1926, 1995 en 2021.

Verwoeste huizen, overleden vee en zeer veel materiele schade in Beusichem na de overstroming van 1809. Een dergelijk tafereel heeft zich zeer waarschijnlijk ook in Asch afgespeeld. GA beeldbank, nr. 1551 – 1074.

STEDENBOUWKUNDIGE ONTWIKKELING ASCH VANAF DE 19de EEUW

De lintbebouwing van Asch is van oorsprong gelegen aan een tweetal wegen die parallel lopen aan een hogere stroomrug. Deze situatie blijft tot aan de huidige periode duidelijk herkenbaar. Er ontstaan in de loop van de 19de eeuw boerderijcomplexen aan de zuidzijde van de Achterstraat, waaronder het onderzoeksobject van dit rapport Achterstraat 9.

Voor na 1950 wordt er nieuwe kleinschalige infrastructuur aangelegd, die toegang verschaft naar nieuwe bouwkvavels. De nieuwe kvavels zijn vooral ten zuiden van de Achterstraat gelegen. Deze doodlopende wegen (Achterstraat en Op de Akker) grijpen terug op een oude situatie zoals te zien is op de kadastrale minuutkaart van 1811-1832.

Rond de bestaande wegen ontstaat na 1950 nieuwbouw, waaronder rijtjeshuizen, twee-onder-één-kap woningen en vrijstaande huizen aan de Kerkstraat, Dwarsstraat en de Polderstraat. Vooral de bouw van de wijk aan de Buitenluststraat op de plek van een dorpsakker is ingrijpend geweest voor het open agrarische dorpsbeeld van Asch.

Topografische kaart van Asch uit 1872 met Achterstraat 9 (geel) en bij blauw de dorpskern met kerk. Topotijdreis.nl.

Topografische kaart van Asch uit 1985. De oude structuur van het dorp is nog altijd zeer herkenbaar aanwezig. Topotijdreis.nl.

De kerk met pastorie omstreeks het begin van de 20ste eeuw. RAR beeldbank, nr. 0730 Prentbriefkaartencollectie voormalige gemeenten Buren, Beusichem, Zoelen, Dodewaard, Maurik en Lienden, Asch.16.

Nieuwbouw in de Polderstraat uit de jaren 1980. RAR beeldbank, nr. 0690-Gr_Asch_60.

Luchtfoto uit 1972 waarbij de lintbebouwing aan de Achterstraat en de Kerkstraat opvalt. Op de plek van de woonwijk aan de Buitenluststraat is dan nog een open akker gesitueerd (pijl). RAR beeldbank, nr. 0690-Gr_Asch_42.

2.2 BOUWHISTORISCHE ONTWIKKELING: ACHTERSTRAAT 9

2.2.1 KADASTRALE INFORMATIE

1808

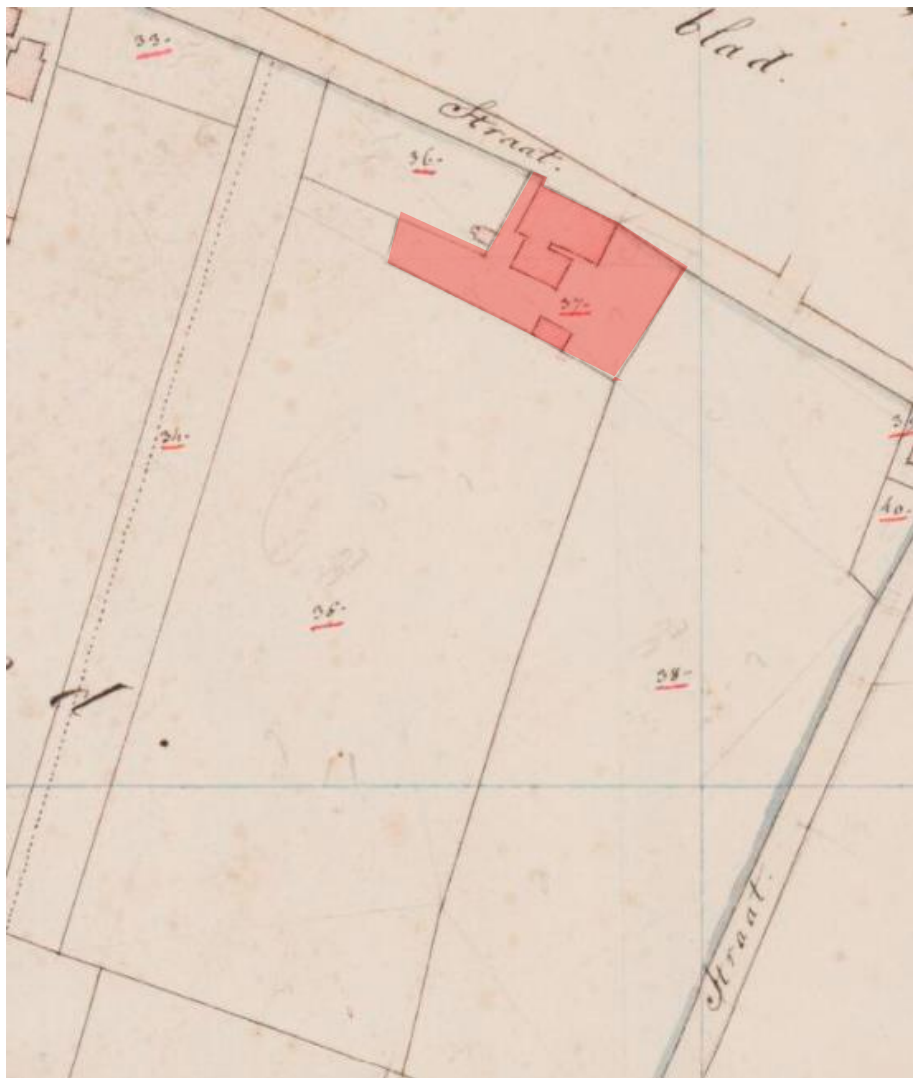
De vroegste afbeelding van het perceel Achterstraat 9 stamt uit het begin van de 19de eeuw. Op een verpondingskaart van Asch uit 1808 is een rechthoekig perceel te zien dat aan de rooilijn van de Achterstraat is gelegen. Op het perceel, dat verder een arcering heeft, vermoedelijk behorend tot de omgrenzing van het erf, is een bouwmassa getekend die een T-vorm heeft. Aan de straatzijde is een breed deel, aan de achterzijde hiervan een smalle uitbouw. Naast dit bouwdeel is een zeer klein vierkant bouwdeel gesitueerd, ook gelegen aan de straatzijde. Rondom het erf zijn verschillende stukken bouwland te zien. De omvang van deze gronden zijn vermeld op de verpondingskaart in toen toegepaste oppervlaktematen (hond of hont, roede).

1811-1832

Een volgende bron is de kadastrale minuutkaart van Nederland die tussen 1811 en 1832 ingemeten wordt. Vermoedelijk is het deel van Asch rond 1820 gemaakt. Het perceel met het T-vormige huis heeft dan een L-vorm. De bebouwing is aangepast ten opzichte van 1808. Zo lijkt er nu sprake van een rechthoekig breed voorhuis en een smaller rechthoekig achterhuis. Aan de oostzijde is tussen de twee bouwdelen een zeer smalle open strook. Het kleine vierkante gebouwtje aan de straat is verdwenen. Wel zijn er andere bijgebouwen aanwezig, zoals een klein rechthoekig gebouwtje met een smalle uitbouw in de korte gevel naast het achterhuis en een klein rechthoekig bouwdeel aan de achterzijde van het erf.

Verpondingskaart uit 1808 met daarop het perceel Achterstraat 9. GA beeldbank, nr. 0873
Collectie Verpondingskaarten 124.

Kadastrale minuutkaart van 1811-1832. Het deel van Asch is rond 1820 ingemeten. Het erf Achterstraat 9 (rood omkaderd) bestaat dan uit een huis en erf. RCE beeldbank, nr. MIN05030B01.

Het erf is tijdens het inmeten van de minuutkaart omstreeks 1820 in bezit van de landbouwer Cornelis Anthonie van Steenis. Hij heeft ook de omliggende percelen in bezit. De smalle strook ten westen doet dienst als bouwland, het rechthoekige perceel aan de straat is in gebruik als tuin en de twee grote rechthoekige stukken grond aan de achterzijde en oostzijde van het erf worden benut als boomgaarden. Bij een dierentelling in 1862 blijkt dat een zekere Ant. Van Steenis uit Asch 14 paarden, 41 runderen, 49 schapen en 12 varkens bezit.³ Het is goed mogelijk dat het hier om Anthonie gaat die zijn boerenbedrijf aan de Achterstraat 9 heeft. Dit is daarnaast één van de grotere boerenbedrijven in Asch en omgeving. Dat blijkt ook uit het aantal karren en rijtuig en die deze Antonie van Steenis bezit: 1 plezier- en reisrijtuig, 3 boerenwagens en 1 kar. Uit de telling van 1862 blijkt tevens dat er nog twee andere Van Steenis familieleden in Asch wonen: een zekere G.A. van Steenis en een Arie van Steenis. Ook deze twee De familie Steenis zou tot 1893 in bezit blijven van het erf. Zo kwam het in 1866 in bezit van dochter Elizabeth Luthera van Steenis. Rond dezelfde periode werd het perceel verbouwd.

³ RAR, archief: 0693, inv. 1357.

1865

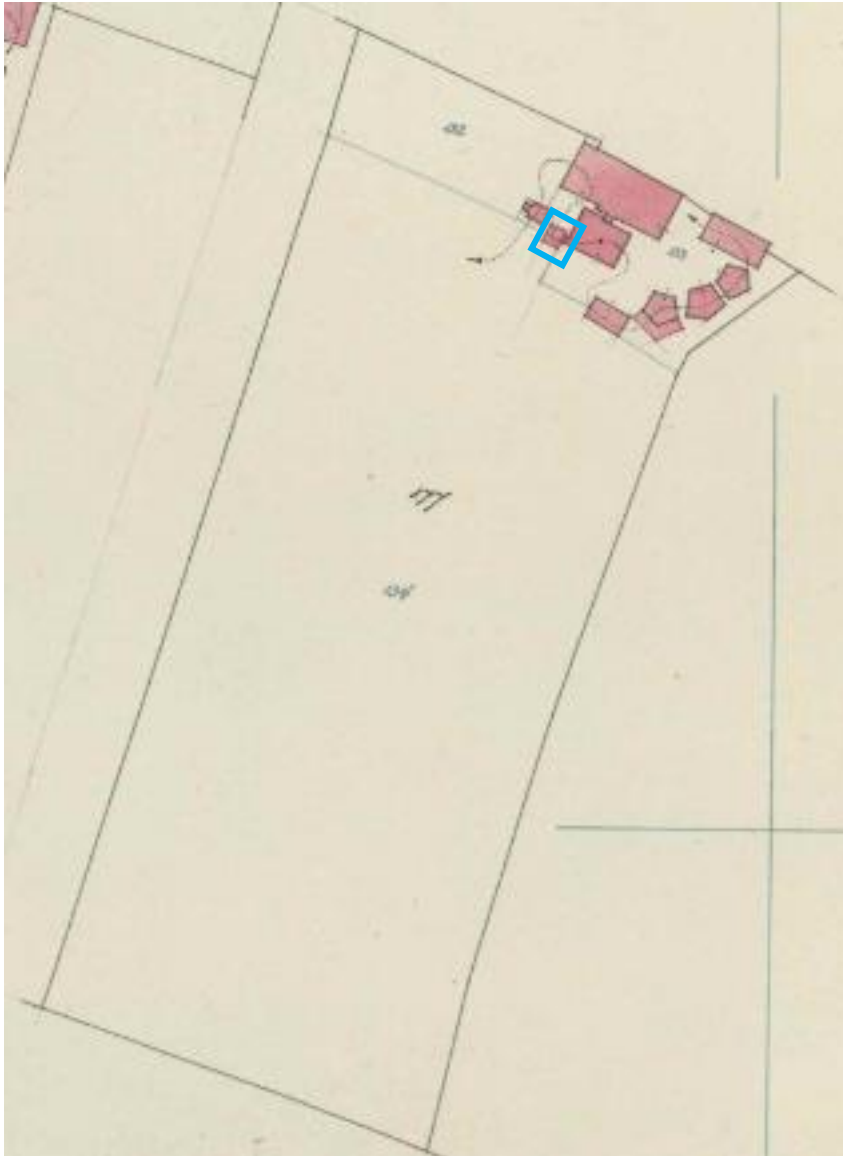
De verbouwing omstreeks 1865 is grootschalig te noemen. Op een kadastrale hulpkaart van 1865 is te zien dat het voorhuis aan de straat richting het westen werd verlengd. Hierdoor werd het voorhuis ongeveer twee keer zo groot als het achterhuis. Daarnaast werd een nieuw bouwdeel aan de straat gebouwd, dat aan de oostzijde van het voorhuis lag. Tussen de kopse gevel van het voorhuis en de korte gevel van het nieuwe bouwdeel was een doorgang naar het erf gesitueerd. Op dit deel van het erf werden drie bergen gebouwd, die vijfhoekig van vorm waren.

1892

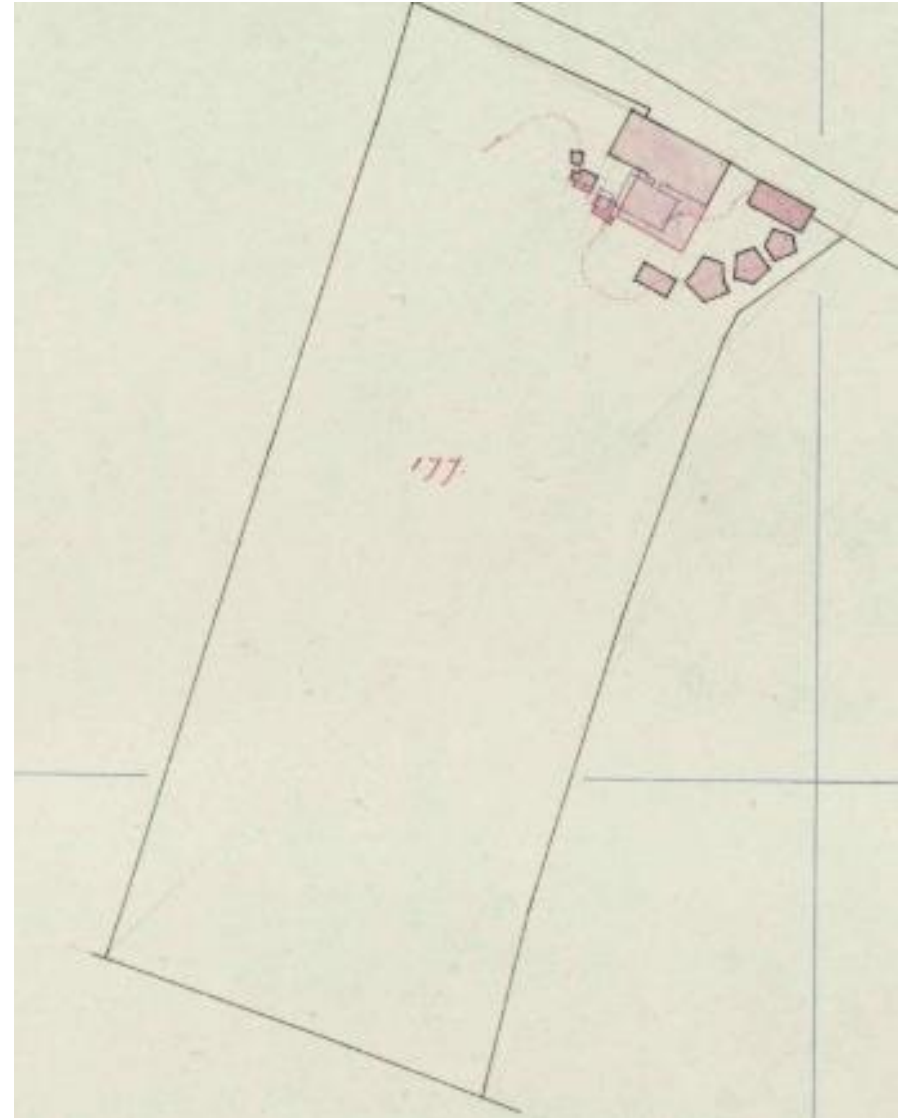
In de periode 1892 komt het erf in bezit van de landbouwer Johan Gijsbert Antonie van der Willigen. Het perceel wordt samengevoegd met de tuin, ten westen van het erf. In dezelfde periode worden er enkele veranderingen aan de gebouwen doorgevoerd. Zo wordt aan de westzijde van het achterhuis een kleine uitbouw gerealiseerd dat als koetshuis in gebruik wordt genomen. De achterste berg wordt uitgebreid naar achteren toe. De berg behoudt dankzij de uitbouw wel de vijfhoekige vorm.

Kadastrale hulpkaart uit 1865. Het voorhuis is uitgebreid naar het westen. Aan de oostzijde ontstaan drie bergen en een nieuw rechthoekig bouwdeel. Gemeente: Buren, sectie: B, perceelnummer: 133. Via [kadastrale archiefviewer op kadaster.nl](https://kadaster.nl).

Kadastrale hulpkaart uit 1892. Bij de blauwe omkadering de uitbouw tegen de westgevel van het achterhuis. Tevens wordt de achterste berg uitgebouwd. Gemeente: Buren, sectie: B, perceelnummer: 177. Via kadastrale archiefviewer op kadaster.nl.

Kadastrale hulpkaart uit 1904. Het achterhuis wordt uitgebreid (aangeven met rode lijnen). gemeente: Buren, sectie: B, perceelnummer: 177. Via kadastrale archiefviewer op kadaster.nl.

Kadastrale hulpkaart uit 1906. In de blauwe omkadering het rechthoekige bouwdeel aan de achterzijde van het erf dat wordt uitgebreid. gemeente: Buren, sectie: B, perceelnummer: 177. Via kadastrale archiefviewer op kadaster.nl.

1904-1906

Een nieuwe uitbreiding van de gebouwen volgt in 1904. Dit keer wordt het achterhuis naar het oosten uitgebreid waardoor de oostgevel aansluit op de bestaande oostgevel van het voorhuis. De open ruimte tussen het voor- en achterhuis worden overbouwd. Ook de aanbouw uit 1892 tegen de westgevel van het achterhuis lijkt te worden uitgebreid.

Het kleine bouwdeel met uitbouw, dat ten westen van het voor- en achterhuis staat krijgt in 1904 gezelschap van een minuscule vierkant bouwdeel. Dit lijkt het prieel te zijn dat nu ook nog op het erf aanwezig is. In 1906 is er opnieuw een bouwdeel uitgebreid. Dit keer is het rechthoekige bouwdeel aan de achterzijde van het erf, dat voor het eerst voorkomt op de minuutkaart van omstreeks 1820,

Kadastrale hulpkaart uit 1913. In de blauwe omkadering zijn de drie bouwdelen aangegeven die uitgebreid zijn. Gemeente: Buren, sectie: B, perceelnummer: 177. Via kadastrale archiefviewer op kadaster.nl.

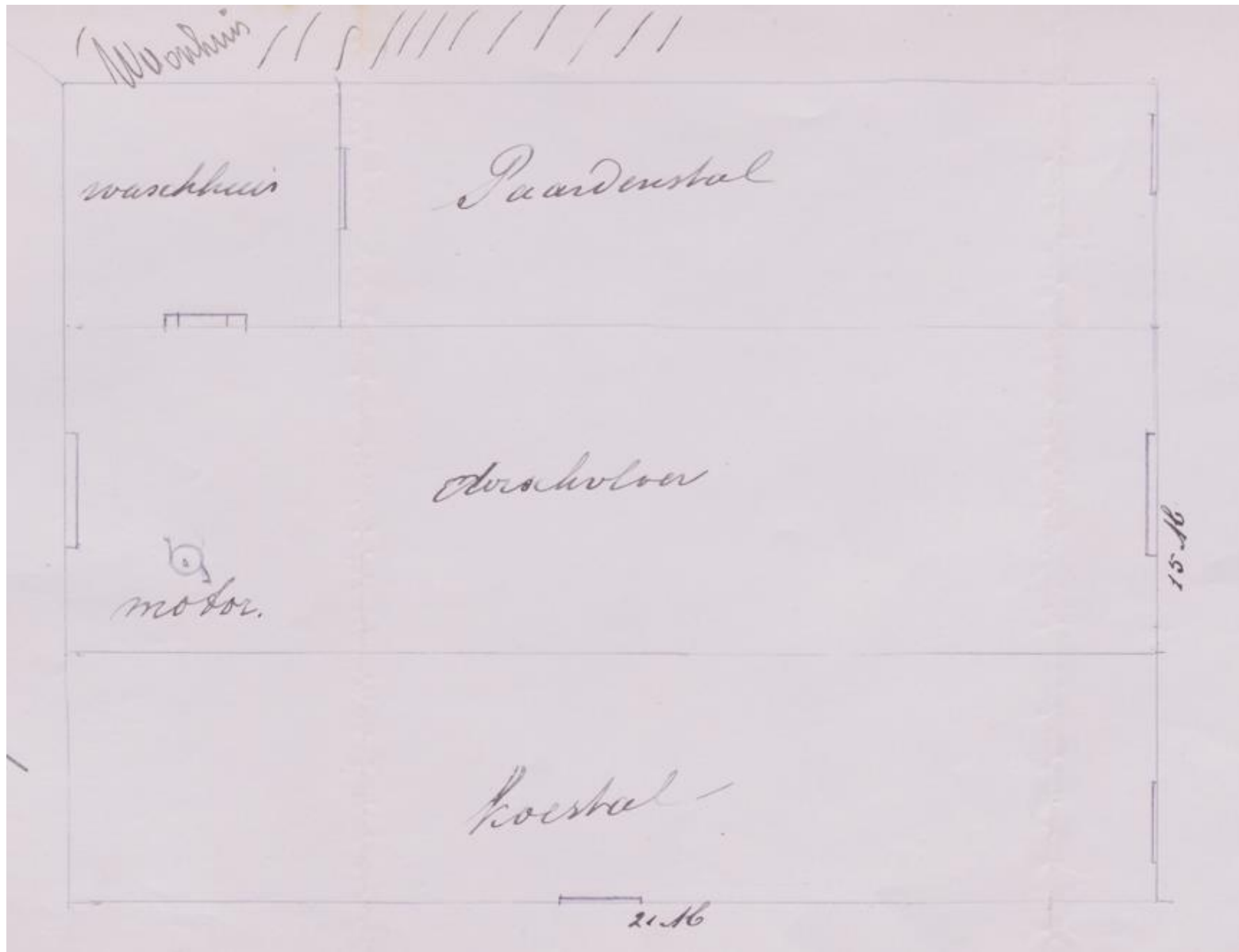
1913

In 1913 worden drie gebouwen aan de oostzijde van het erf uitgebreid. Het gaat om het rechthoekige bouwdeel aan de straat, dat een uitbreiding krijgt naar het oosten. Ook de twee daarachter gelegen bergen worden uitgebreid.

2.2.2 LATERE VERBOUWINGEN

1921

Aangezien er geen oorspronkelijke tekeningen van de verschillende bouwdelen bewaard zijn gebleven is het niet mogelijk om een exacte weergave te geven van de oorspronkelijke ruimtelijke indelingen van de verschillende niveaus. De eerste bouwtekening die via een vergunning is opgesteld stamt uit 1921. In dat jaar wordt een elektrische motor opgesteld in het bedrijfsgedeelte van de boerderij. Het brede bedrijfsgedeelte aan de achterzijde van het woonhuis is volgens het kadastrale onderzoek in 1904 uitgebreid. De indeling van het bedrijfsgedeelte zoals dat op de tekening van 1921 is weergegeven is met enige waarschijnlijkheid de indeling zoals die in 1904 tot stand is gekomen. Het blijkt dat het bedrijfsgedeelte, of in ieder geval een deel daarvan, is opgedeeld in een driebeukige opzet. Zo is er een paardenstal in de ene en een koeienstal in de andere zijbeuk. Centraal is een dorsvloer aanwezig, waar in 1921 de elektromotor opgesteld wordt. Aansluitend op de paardenstal is een kleine vierkante ruimte gesitueerd die als wasruimte functioneert. De tekening is erg schetsmatig waardoor niet geheel duidelijk is waar de deuren en ramen in de gevels zijn geplaatst. Opvallend is ook dat het woonhuis wordt aangegeven aansluitend op de zijbeuk met de wasruimte en de paardenstal. Dit zou betekenen dat de achtergevel van het bedrijfsgedeelte aan de onderzijde van de tekening is gesitueerd, hoewel de openingen in de gevels juist suggereren dat de achtergevel aan de linkerzijde van de tekening is gelegen.

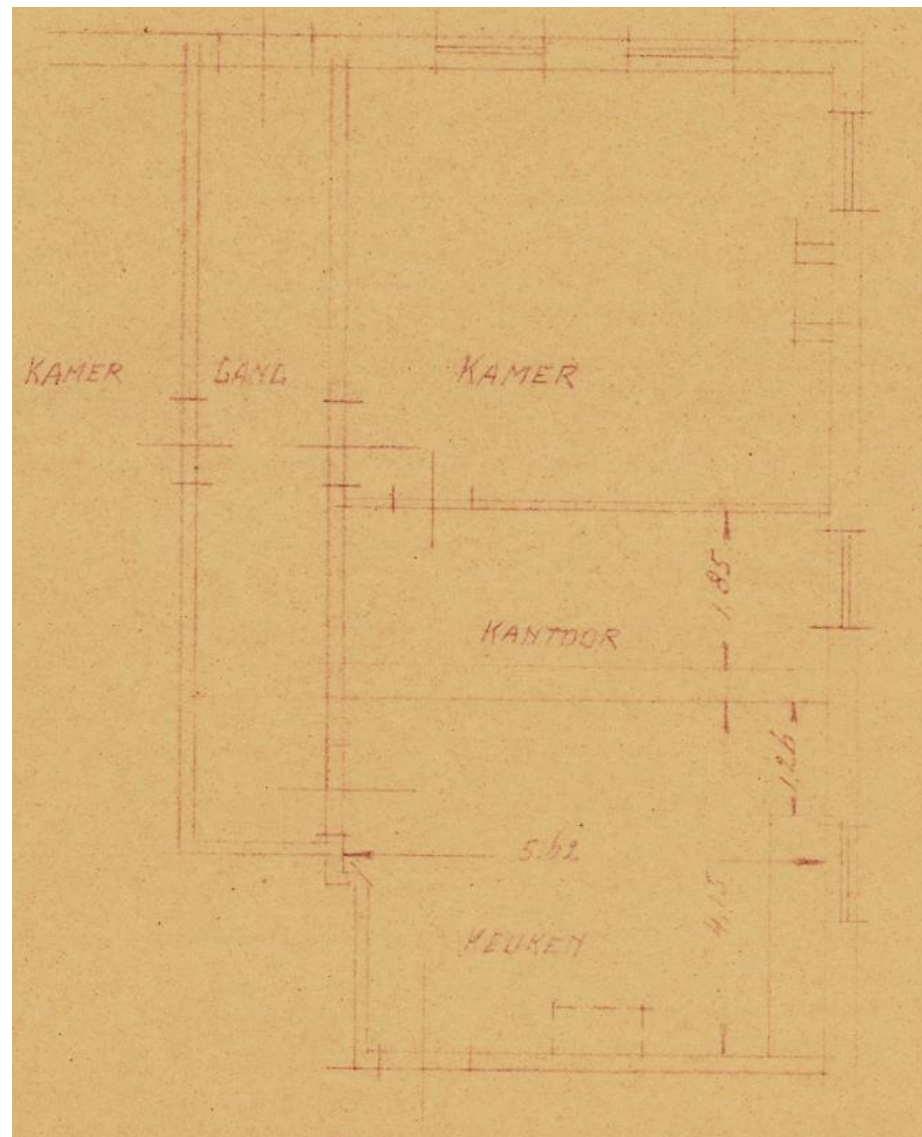
Bouwtekening uit 1921 van het bedrijfsgedeelte waar in dat jaar een nieuwe elektromotor wordt geplaatst. Het driebeukige bedrijfsgedeelte bestaat uit een paardenstal met wasruimte, een dorsvloer en een koestel. RAR archief: 0693, inv. 1335.

1950

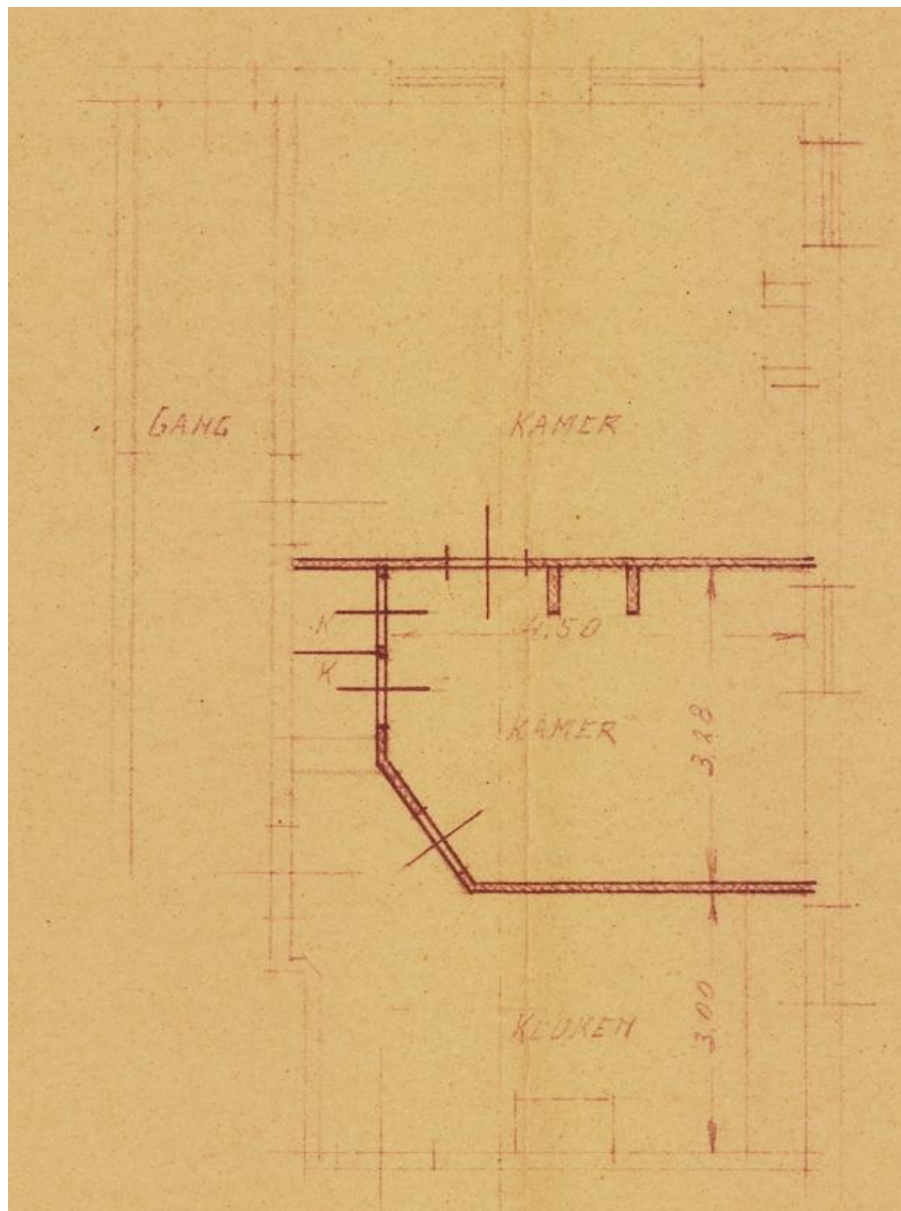
Een deel van de ruimtelijke indeling van het woonhuis wordt in 1950 verbouwd. Op de tekening van de verbouwing is een bestaande toestand opgenomen. Het blijkt dat de begane grond bestaat uit een middengang met daaraan verschillende kamers. Uit de kadastrale informatie is gebleken dat het woonhuis rond 1865 tot stand is gekomen, Het is zeer waarschijnlijk dat de bestaande indeling zoals weergegeven op de tekening uit 1950 grotendeels tot deze fase behoort.

Tegen de straatgevel liggen drie kamers. Elke ruimte heeft een venster richting de Achterstraat. De kamer tegen de voorgevel heeft aan deze zijde twee vensters. Deze voorkamer heeft tevens een schouw tegen de gevel richting de Achterstraat. Aan de achterzijde is de keuken gelegen, die ook een schouw heeft, gesitueerd tegen de achtergevel van het woonhuis. Naast de schouw is een doorgang aanwezig richting het bedrijfsgedeelte. Zowel de keuken als de voorkamer kunnen vanuit de middengang worden bereikt. De middelste kamer is niet vanuit de gang te bereiken. Hierdoor wordt het vermoeden gewekt dat dit een latere toevoeging is. Deze smalle ruimte, die in 1950 dienst doet als kantoor, is vanuit een doorgang in de scheidingswand tussen de voorkamer en het kantoor te bereiken.

Aan de andere zijde van de middengang is ook een kamer gesitueerd maar deze is verder niet uitgetekend.

Bouwtekening uit 1950 met de bestaande toestand van de begane grond van het woonhuis.
RAR archief: 0771, inv. 56.

Bouwtekening uit 1950 met de nieuwe toestand van de begane grond van het woonhuis.

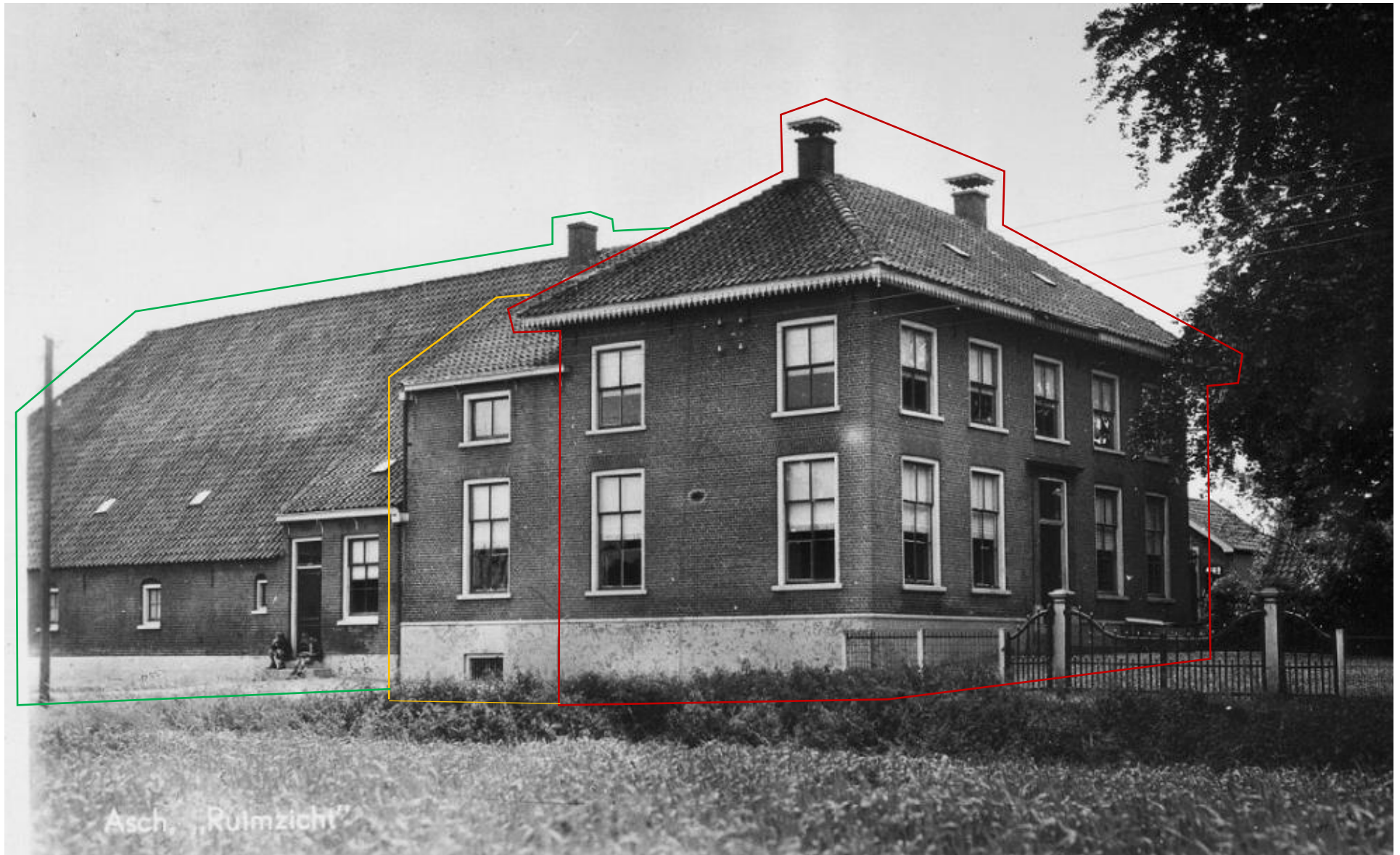
RAR archief: 0771, inv. 56.

Tijdens de verbouwing van 1950 wordt de middelste ruimte verbouwd. Zo wordt een nieuwe scheidingsmuur gemaakt tussen de voorkamer en de keuken. In beide nieuwe muren komt een doorgang. Tegen de nieuwe wand tussen de voorkamer en de middelste kamer wordt tevens een schouw geplaatst. Aan de zijde van de gang worden twee inbouwkasten gemaakt. De middelste kamer wordt in afmeting iets breder dan voor de verbouwing.

2.2.3 FOTOMATERIAAL

De boerderij is verschillende keren gefotografeerd. Op de beeldbank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed zijn twee foto's aangetroffen. Eén foto is genomen vanaf de overzijde van de Achterstraat en laat de lange straatgevel zien van het woonhuis en het bedrijfsgedeelte. Op deze foto is voor het eerst ook het bouwvolume van de verschillende onderdelen te zien. Het woonhuis heeft twee lagen onder een omgaand schilddak. Het dak heeft aan de onderzijde een versiering in de vorm van een druiplijst. Op nok zijn twee schoorstenen gesitueerd die afgedekt worden door een bekroning van ijzer. Aan de voorzijde in het dakvlak zijn twee kleine dakvensters.

Tegen de achterzijde van het woonhuis sluit een krukhuis aan en een entree tot het bedrijfsgedeelte. De entree is gelegen in een hoger gevelvlak dan het bedrijfsgedeelte waardoor het dak hier iets gelift is. Ter hoogte van de entree steekt halverwege het dakvlak van het bedrijfsgedeelte een schoorsteen door het dak. Het bedrijfsgedeelte heeft verder een hoog zadeldak met schild aan de achterzijde en verschillende kleine dakramen. Alle daken zijn bedekt met oud Hollandse pannen en vorsten.

Ongedateerde ansichtkaart van de boerderij met het woonhuis (rood), krukhuis (geel) en het bedrijfsgedeelte (groen). Het bedrijfsgedeelte is bereikbaar via een entree in de zijgevel. Vanwege de hoogte van de entree is de gevel hier iets hoger. RCE beeldbank, nr. 39.687.

Detail van het hek aan de straatzijde ter hoogte van het woonhuis. RCE beeldbank, nr. 39.687.

De gevels zijn opgetrokken in schoon metselwerk. Bij zowel het woonhuis als het bedrijfsgedeelte is aan de straatzijde een hoge plint gesitueerd. Aan de achterzijde van het woonhuis is in de plint richting de straat een kelderraam te zien. De rechte vensters in het woonhuis hebben een vulling van 6-ruits ramen op de begane grond en 4-ruits ramen op de verdieping. Op de verdieping van het krukhuis is een tweelichts raam te zien. In het bedrijfsgedeelte zijn op dat moment 4-ruits ramen in de straatgevel. Alle vensters hebben een lekdorpel. Het ziet er naar uit dat al het gevelwerk met openingen en vullingen zoals dat op de foto te zien is uit de bouwphase halverwege de 19de eeuw behoort of van een latere datum is.

Het erf wordt aan de voorzijde van het woonhuis op het moment dat de foto genomen werd afgesloten door een hekwerk met poort tussen vierkante posten die afgedekt werden door een geprofileerde deksteen. De poortdeuren hadden verder een oplopende vorm en voorzien van rechte spijlen. Links en rechts van de poort liep het hekwerk door, bestaande uit rechte spijlen tussen rechte posten. Qua uiterlijk zou dit hekwerk gedateerd kunnen worden op halverwege de 19de eeuw of wellicht nog ouder.

Een tweede foto in de beeldbank van de RCE stamt uit het jaar 1966. Op de foto is de voorgevel te zien van het woonhuis. Het blijkt dat de voorgevel van het woonhuis uit vijf vensterassen bestaat, met op de begane grond in de middelste as de hoofdentree tot het woonhuis. De entree is verhoogd met een bordes van drie treden en ingezet met een brede paneeldeur waarin twee vierkante panelen boven en onder en een rechthoekig middenpaneel. Alle panelen zijn voorzien van een bossing en hebben ingelegd lijstwerk. In het midden van de deur, tussen de panelen, is een naald aangebracht die suggereert dat de deur uit twee delen bestaat.

Boven de deur is een bovenlicht met tweelichts verdeling. Rondom de entreepartij is een omlijsting aanwezig op hardstenen neuten. De omlijsting eindigt boven het bovenlicht in een hoofdgestel.

Foto uit 1966 van de voorgevel van het woonhuis. RCE beeldbank, nr. 103.150.

Detail van de hoofdentree op de foto uit 1966. RCE beeldbank, nr. 103.150.

⁴ Tekst deels afkomstig uit de welstandsnota Ruimtelijke Kwaliteit van de gemeente Geldermalsen uit 2017. Zie: welstandsnotas.nl.

2.3 HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN BOERDERIJEN IN DE BETUWE⁴

De historische boerderijcomplexen in het Rivierenland komen zowel voor in het buitengebied als in de kernen, maar vrijwel altijd op de oeverwallen. De historische boerderij toont de agrarische geschiedenis en levert daarmee een belangrijke basis voor de identiteit van de omgeving.

De oorspronkelijke boerderij, voortkomend uit een eeuwenlange bouwtraditie, is meestal een hallehuis. Het hallehuis heeft een rechthoekige plattegrond zonder uitbouwen, met voorin het woongedeelte en achter het (voormalige) bedrijfsgedeelte. Deze boerderij bestaat over het algemeen uit één bouwlaag en wordt afgedekt met een forse kap met lage gootlijnen en veelal voorzien van een wolfseind. Soms is deze gootlijn ter plaatse van het woongedeelte iets opgetrokken.

Een mogelijk 17de-eeuwse boerderij in Buren. RCE beeldbank, nr. 58.358.

Een 18de-eeuws voorbeeld van een T-boerderij, gefotografeerd in Beesd. RCE beeldbank, nr. 103.182.

Een T-boerderij met krukhuis in Elden. RCE beeldbank, nr. SHBO-F-KU-AA 60102.

Een typisch Betuws boerderijensemble in Elst met een centrale oude T-boerderij waar later schuren en bergen zijn bijgebouwd. RCE beeldbank, nr. SHBO-F-KU075-3245.

Hallehuis boerderijen werden soms aan één zijde uitgebouwd, waarbij een dwarskap op dat gedeelte werd gebouwd. Dit boerderijtype, dat wordt aangeduid als krukhuisboerderij, is te herkennen aan een L-vormige noklijn. Als het woongedeelte aan twee kanten werd uitgebouwd, ontstond een volledige dwarskap. Naar de T-vormige noklijn die hierdoor ontstaat, wordt gesproken van een T-boerderij. Het T-huis heeft anderhalve tot twee bouwlagen en wordt afgedekt met een schilddak of een zadeldak. Kruk- en T-huisboerderijen ontstonden aanvankelijk door verbouwing van bestaande hallehuis boerderijen. Na de 18de eeuw werden deze boerderijtypen direct als zodanig gebouwd. Vrijwel alle boerderijen in deze regio die voor de 20ste eeuw tot stand zijn gekomen, hebben één van deze drie vormen.

Een T-boerderij met een Betuwse overstek aan de achterzijde van het bedrijfsgedeelte, gefotografeerd inde jaren 1960 in Beneden-Leeuwen. RCE beeldbank, nr. 115.021b.

Een bijzondere constructie die bij boerderijen in het rivierengebied is toegepast, vormt de overkragende kap die boven de dubbele deeldeuren is aangebracht. Door de dakoverstek was het mogelijk om hooi droog van de karren naar de hooizolder over te brengen. Vanwege de streekgebonden verschijningsvorm wordt een dergelijke kapconstructie aangeduid als 'Betuwse overstek'. Het is niet duidelijk in welke periode een dergelijke overstek is ontstaan.

Een typische asymmetrische gevelindeling van een hallehuis boerderij uit het midden van de 18de-eeuw in Ressen. RCE beeldbank, nr. 147.146.

Vanaf het begin van de 19de eeuw worden gevels veel asymmetrischer in opzet, zoals hier bij de boerderij aan de Achterstraat 11 in Asch. RCE beeldbank, nr. 103.153.

Gepleisterde gevels van een mogelijk 17de-eeuwse boerderij in Tricht. RCE beeldbank, nr. 107.703.

De gevels van historische boerderijen zijn meestal opgetrokken uit rode baksteen en soms voorzien van een pleisterlaag in een lichte kleur. Het dak is afgedekt met riet, grijze keramische pannen of een combinatie hiervan. Karakteristiek is de gepleisterde plint in een donkere (grijze) kleur rondom het gebouw. De ramen in de voorgevel zijn relatief smal en hoog en op de begane grond laag voorzien van luiken. De ramen hebben een roedeverdeling. Vanaf het begin van de 19de eeuw zijn dit 6-ruits ramen voor de grote vensters op de begane grond. De gevelindeling van het T-huis is vaak symmetrisch. De ramen in de gevels van het bedrijfsgedeelte zijn minder talrijk en kleiner van omvang, behoudens de staldeuren die hebben juist wel een groot formaat.

⁵ Beschrijvingen afkomstig uit het monumentenregister op de website van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

2.4 REDENGEVENDE BESCHRIJVING⁵

COMPLEX: nummer 523096

Omschrijving

Inleiding

Het BOERDERIJ-COMPLEX 'RUIMZICHT' bestaat uit vier onderdelen:

1. De T-BOERDERIJ met TUINHEK, behorend tot de hallenhuisgroep van het middenlangsdeeltype met een Betuwse hooisteek en een bijschuur.
2. De SCHUUR.
3. Het KOETSHUIS.
4. Het PRIEEL.

Omschrijving

De boerderij bestaat uit een voorhuis, een middenhuis en een bedrijfsgedeelte. Het voorhuis is, getuige de jaarankers in de achtergevel, gebouwd in 1864. Het bedrijfsgedeelte is gebouwd rond 1900. Tegen de rechter zijgevel van het achterhuis is in 1903 een bijschuur gebouwd. Rechts voor de bijschuur staat het koetshuis. In de voortuin bevindt zich het prieel. Het koetshuis en het prieel dateren eveneens van rond 1900. In het verlengde van het bedrijfsgedeelte staat een schuur uit ca. 1920. Tot de

erfaanleg behoren ook nog een bakhuis en een put, die echter beiden in ruïneuze toestand verkeren en daarom niet onder rijksbescherming vallen. Tegen de rechter zijgevels van de bijschuur en de schuur zijn later aanbouwen van hout en/ of plaatmateriaal geplaatst. Deze vallen eveneens niet onder rijksbescherming.

Op de boerderij werden oorspronkelijk paarden gefokt. Vanaf het midden van de 19de eeuw beleefden de paardenmarkten en paardenfokkerijen een bloeiperiode. Het Franse en het Duitse leger kochten in de Betuwe hun paarden op de paardenmarkten of rechtstreeks bij de boer. Franse, Duitse, maar ook Belgische, Britse en zelfs Spaanse paardenkopers gingen met hun tolken de boerderijen af. Door de toenemende mechanisatie van leger en landbouw in het begin van de 20ste eeuw nam de paardenfokkerij steeds meer in betekenis af.

Het complex is markant gelegen op een enigszins verheven terrein aan de Achterstraat in het dorp Asch, waarbij de voorgevel haaks op de weg staat. De voortuin is toegankelijk via een eenvoudig dubbel ijzeren draaihek tussen betonnen hekposten. Voor het huis staat een oude rode beuk.

Waardering

BOERDERIJ-COMPLEX bestaande uit een T-BOERDERIJ met middenlangsdeel, bijschuur en TUINHEK, een vrijstaande SCHUUR, een KOETSHUIS en een PRIEEL, gebouwd in 1864, ca. 1920 en ca. 1900.

- Van architectuurhistorische waarde als een goed en vrij gaaf voorbeeld van een historisch gegroeid boerderij-complex uit de tweede helft van de 19de- en het eerste kwart van de 20ste eeuw.

- Van stedenbouwkundige waarde vanwege de markante iets verheven ligging aan de Achterstraat in het dorp Asch. Het complex heeft ensemblewaarde vanwege de samenhang tussen de afzonderlijke onderdelen.

- Van cultuurhistorische waarde vanwege de bestemming welke verbonden is met een economische ontwikkeling namelijk de opkomst van paardenfokkerijen in de Betuwe vanaf ca. 1850 en de neergang ervan in het begin van de 20ste eeuw.

SCHUUR: nummer 523097

Omschrijving

De vrijstaande schuur heeft een rechthoekig grondplan en anderhalve bouwlaag en een zolder onder een overstekend zadeldak met gesmoorde muldenpannen en windveren. In beide dakschilden bevinden zich drie de gootlijn doorsnijdende dakkapellen met overstekende zadeldakjes die zijn voorzien van kleine gesmoorde muldenpannen en windveren. De dakkapellen hebben dubbele houten hooiluiken met ruitjes en beschoten topgeveltjes. De schuur is opgetrokken uit in kruisverband gemetselde baksteen, heeft een gecementeerde plint en is voorzien van smeedijzeren staafankers. De gevels worden verlevendigd door sierbanden van gele verblendsteen. De bogen en boogtrommels boven vensters en deuren zijn ook geheel of gedeeltelijk gemetseld met gele verblendsteen. De zijgevels worden door lisenen in zeven vakken verdeeld, die worden afgesloten met een rand siermetselwerk. In drie vakken bevinden zich de hooiluiken van de dakkapellen. In de overige vier vakken bevinden zich getoogde gietijzeren stalraampjes met gecementeerde lekdorpels. De korte gevels hebben een segmentboogvormig afgesloten inrijdeur in het midden, die aan weerszijden wordt geflankeerd door een rondboogvormig afgesloten 7-ruits stalraampje. In de westgevel is de deur gewijzigd en het linker raampje

vervangen door een deur. Boven de inrijdeuren bevindt zich een dubbel hooiluik en een rond venster.

Waardering

Vrijstaande SCHUUR uit ca. 1920.

- Van architectuurhistorische waarde als goed voorbeeld van een schuurstal uit ca. 1920 met esthetische kwaliteiten in het ontwerp zoals een bijzondere ornamentering.
- Van stedenbouwkundige waarde vanwege de markante verheven ligging in het verlengde van de boerderij aan de Achterstraat in Asch. De schuur heeft ensemblewaarde als functioneel onderdeel van het boerderijcomplex Ruim Zicht.
- Van cultuurhistorische waarde vanwege de bestemming en het uiterlijk welke verbonden is met een economische ontwikkeling namelijk het ontstaan van de fruitteelt in de Betuwe.

BOERDERIJ: nummer 523098

Omschrijving

De boerderij heeft op een rechthoekig grondplan achtereenvolgens een voorhuis, een middenhuis en het bedrijfsgedeelte met vier gebintvakken. Het voorhuis is deels onderkelderd en heeft twee bouwlagen en een zolder onder een overstekend schilddak met een gesneden houten sierlijst. In de nok staan twee schoorstenen. Het middenhuis heeft twee bouwlagen, waarvan de tweede later is toegevoegd en bevindt zich onder het dak van het bedrijfsgedeelte, dat ter plaatse vanaf de nok is opgewipt. Het dak van het bedrijfsgedeelte is links achter het middenhuis nogmaals opgewipt ten bate van een zij-ingang. Het bedrijfsgedeelte heeft een afgewolfd zadeldak met een hooisteek. De daken zijn gedekt met gesmoorde Hollandse pannen.

De boerderij is opgetrokken uit in kruisverband gemetselde rode baksteen en heeft een door een geprofileerde lijst afgesloten, grijs geschilderde gepleisterde plint bij het voor- en het middenhuis en een gecementeerde plint bij het achterhuis. De gevels zijn voorzien van staafankers. De vensters van voor- en middenhuis zijn licht getoogd, worden afgesloten met strekken, hebben houten lekdorpels en zijn voorzien van 6-ruits schuiframen in de eerste en 4-ruits schuiframen in de tweede bouwlaag. Het middenhuis heeft hier 2-ruits ramen.

De symmetrisch ingedeelde VOORGEVEL is vijf assen breed. In het midden bevindt zich de ingangspartij, die bestaat uit een paneeldeur met ruitje en smeedijzeren rooster in een kozijn met een geprofileerd kalf, een gedeeld bovenlicht en hardstenen neuten in een houten omlijsting die bestaat uit pilasters met een hoofdgestel en hardstenen basementen. Op het fries staat de naam 'Ruim Zicht' geschilderd. De dorpel en de stoep zijn van hardsteen. De deur wordt aan beide zijden geflankeerd door twee vensters. In de tweede bouwlaag bevinden zich vijf vensters.

De LINKER ZIJGEVEL heeft in de eerste en tweede bouwlaag van voor- en middenhuis drie vensters. In het middenhuis bevindt zich een keldervenster. De gevel van het middenhuis wordt afgesloten met een houten bakgoot op beugels.

De RECHTER ZIJGEVEL heeft in het voor- en het middenhuis in de eerste bouwlaag twee vensters, waarvan het linker later is toegevoegd, in de tweede bouwlaag bevinden zich drie vensters. De ACHTERGEVEL van het bedrijfsgedeelte heeft een door een rollaag afgesloten trasraam en in het midden een licht getoogde deeldeer, die aan weerszijden wordt geflankeerd door een 6-ruits getoogd stalraampje, een rond 4-ruits raampje en een getoogde staldeer. De linkerdeer is dichtgemetseld en rechts ervan

is later een deur bijgemaakt. Van de hardstenen uiteinden van de drinkgoten voor het vee, paarden en koeien, is de linker nog aanwezig, de rechter is dichtgemetseld.

De LINKER ZIJGEVEL van het bedrijfsgedeelte heeft rechts onder het opgewipte dakgedeelte een deur met bovenlicht en stoep en links hiervan vier oorspronkelijke rondboogvormig afgesloten stalramen die later zijn vervangen door betonnen stalraampjes.

De RECHTER ZIJGEVEL van het bedrijfsgedeelte wordt aan het oog onttrokken door de bijschuur. De BIJSCHUUR heeft een wolfdak met gemoorde Hollandse pannen en windveren. De voor- en achtergevel hebben licht getoogde inrijdeuren, geflankeerd door getoogde stalraampjes en dubbele hooiluiken met gecementeerde segmentboogtrommels, geflankeerd door ronde vensters met 4-ruits ramen. In de voorgevel bevindt zich voorts nog een venster met 6-ruits schuifraam en een deur met bovenlicht, beide voorzien van een segmentboogtrommel. Rechts naast de inrijdeur is een steen ingemetseld met het volgende inschrift: 'DE EERSTE STEEN GELEGD/ DOOR/ G.A.C. VAN DER WILLIGEN/ 23 MEI 1903'. In de achtergevel bevindt zich rechts een getoogde staldeur. De indeling van het INTERIEUR van het voorhuis, middengang met kamers aan weerszijden, is bewaard gebleven. Tevens zijn oorspronkelijke interieurelementen bewaard gebleven zoals de twee kelders met segmentbooggewelven; De gang met een marmeren vloer, plinten en lambrizing, een geornamenteerd stucplafond en gehoute paneeldeuren in geprofileerde omlijsting; De kamers met balkenplafonds, marmeren schoorsteenmantels, vouwblinden en vensterbanken. Boven is in de achtergevel van het voorhuis het jaartal 1864 in smeedijzeren muurankers te zien.

Het bedrijfsgedeelte heeft vier gebintvakken en dekbalkgebinten. De bijschuur heeft ankerbalkgebinten. Beide zijn voorzien van een lemen vloer.

De voortuin is toegankelijk via een eenvoudig dubbel ijzeren draaihek tussen betonnen hekposten.

Waardering

T-BOERDERIJ met middenlangsdeel en bijschuur en HEK uit resp. 1864, ca. 1900 en 1903.

- Van architectuurhistorische waarde als een goed en vrij gaaf voorbeeld in ex- en interieur van een grote T-boerderij uit de tweede helft van de 19de eeuw.
- Van stedenbouwkundige waarde vanwege de markante verheven ligging aan de Achterstraat in het dorp Asch. De boerderij heeft ensemblewaarde als functioneel onderdeel van het boerderijcomplex Ruim Zicht.
- Van cultuurhistorische waarde vanwege de bestemming welke verbonden is met een economische ontwikkeling namelijk de opkomst van paardenfokkerijen in de Betuwe vanaf ca. 1850 en de neergang ervan in het begin van de 20ste eeuw.

PRIËEL: nummer 523099

Omschrijving

Het Prieel heeft een rechthoekig grondplan met een driezijdig gesloten achterzijde. Het prieel heeft een houten zadeldak met een driezijdig gesloten achterzijde, gesneden windveren en druiplijsten en een gesneden makelaar. De gevels bestaan uit kraalschroten tegen een houten regelwerk. In de linker en de rechter zijgevel bevindt zich een getoogd raampje. De

opengewerkte voorzijde bestaat uit gesneden stijl- en regelwerk in de trant van de chaletstijl.

Waardering

PRIEEL uit ca. 1900.

- Van architectuurhistorische waarde als goed voorbeeld van een prieel met chaletstijlinvloeden uit ca. 1900.
- Het prieel heeft ensemblewaarde als functioneel onderdeel van het boerderij-complex Ruim Zicht.

KOETSHUIS: nummer 523100

Omschrijving

Het KOETSHUIS Het koetshuis heeft op een rechthoekig grondplan één bouwlaag onder een zadeldak met windveren, gesneden makelaar en gesmoorde Hollandse pannen. De gevels zijn opgetrokken uit in kruisverband gemetseld baksteen en op de voorgevel na blind. De voorgevel heeft een dubbele inrijdeur, die wordt geflankeerd door twee getoogde vensters met 9-ruits gietijzeren stalraampjes. Boven de deur bevindt zich een liggend ovaal venster met 4-ruits raam.

Waardering

KOETSHUIS uit ca. 1900.

- Van architectuurhistorische waarde als goed voorbeeld van een koetshuis uit ca. 1900.
- Het koetshuis heeft ensemblewaarde als functioneel onderdeel van het boerderij-complex Ruim Zicht.

3 BESCHRIJVING

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van de actuele verschijningsvorm van het gebouw. Waar mogelijk worden daarbij ook bouwhistorische bijzonderheden of dateringen weergegeven.

3.1 LIGGING EN OMGEVING

Het erf Achterstraat 9 is gelegen aan de zuidzijde van de straat en behoort tot de oude lintbebouwing van het dorp Asch. Deze lintbebouwing wordt vooral gekenmerkt door hoger gelegen boerenerven. Ook het erf van Achterstraat 9 is hoger gelegen dan het omliggende terrein. Of deze ophoging een natuurlijke basis heeft of dat deze met de hand is gegraven is niet bekend.

Het erf bezit verschillende gebouwen. De oudste bebouwing wordt gevormd door het woonhuis uit 1865 met aansluitend een krukhuis en het brede bedrijfsgedeelte van rond 1903. Naast het woonhuis staan vervolgens twee losse bouwdelen: het koetshuis uit 1892 en het prieel uit 1904. Het jongste gebouw op het erf is de korenschuur uit 1913, gelegen aan de achterzijde van het bedrijfsgedeelte. Het bedrijfsgedeelte en de korenschuur zijn richting het erf veelvuldig uitgebreid. Van de andere oude gebouwen, zoals die op de kadastrale hulpkaarten in hoofdstuk 2 zijn weergegeven, is in de huidige situatie niets overgebleven.

Luchtfoto van het boederijcomplex aan Achterstraat 9 in Asch met de verschillende bouwdelen: T-boerderij met breed bedrijfsgedeelte (rood), het koetshuis (geel), een prieel (blauw) en de korenschuur (groen). Google Maps.

De twee schuren van het bedrijfsgedeelte (geel), het krukhuis (rood) en het woonhuis (blauw), gezien vanaf de Achterstraat.

De voormalige korenschuur ligt met zijgevel aan de Achterstraat.

Het prieel en het koetshuis liggen ten zuiden van het woonhuis.

Het erf grenst aan de noordzijde vrijwel direct aan de Achterstraat. De lange zijgevel van het woonhuis en het aansluitende bedrijfsgedeelte vormen de rooilijn. Ook de noordgevel van de korenschuur is aan de straat gelegen. De afsluiting van het erf naar de straat wordt daarnaast gevormd door verschillende hekwerken. Tussen het bedrijfsgedeelte en de korenschuur is een modern hekwerk van gegalvaniseerd staal gesitueerd. Aan de voorzijde van het woonhuis is een scheiding aanwezig van gaas en een moderne poort. Deze poort is van dikke stalen buizen en tussen betonnen posten gehangen.

De poort tussen het bedrijfsgedeelte en de korenschuur.

De poort ter hoogte van het woonhuis.

De hoge beuk voor het woonhuis.

Aan de voorzijde van het erf, voor het woonhuis gelegen, is een tuinaanleg. In de tuin is een zeer fors beuk aanwezig, die een hoge ouderdom heeft. Het erf heeft aan de voorzijde verder een bedekking van grind. Achter het woonhuis is een klinkerbestrating aanwezig die niet bijzonder oud is. Ook aan de achterzijde van het bedrijfsgedeelte zijn moderne klinkers als bestrating aangebracht. Rondom de korenschuur is na de jaren 50 een nieuwe bedekking van beton gerealiseerd, in combinatie met diepe mestkelders.

De klinkerbestrating tussen het woonhuis en het koetshuis.

De moderne bestrating tussen het bedrijfsgedeelte en de korenschuur.

3.2 HOOFDVORM, PLATTEGROND EN DAKVORM

3.2.1 WOONHUIS

Het woonhuis bestaat uit het oorspronkelijke rechthoekige volume uit 1865 van twee bouwlagen met een zolder, gedekt door een met gesmoorde oud Hollandse pannen bedekt schilddak. Op de hoeken van de nok zijn twee schoorstenen aanwezig, die behoren tot een oudere opzet. In het voorste dakvlak zijn vier moderne dakvensters aanwezig. Het dak heeft een overstek die wordt afgesloten met een houten lijst in drupvorm. Een dergelijke lijst komt ook voor op de oudste afbeelding van de boerderij en lijkt tot de oorspronkelijke opzet te horen. De smalle goot die tegen de lijst is gemaakt, ter hoogte van de hoofdentree, is secundair.

Aan de achterzijde is over de gehele breedte van het woonhuis een verlening van het woonhuis aanwezig gelegen onder een lager dak dat haaks aansluit op de achtergevel van het woonhuis. Deze krukhuisvariant was van oorsprong enkellaags maar is ergens in de eerste helft van de 20ste eeuw opgehoogd met een verdieping. Aan beide zijden van het krukhuis is ter hoogte van de huidige verdiepingvloer een verticale naad te zien in het metselwerk. In paragraaf 3.3 zal hier verder op ingegaan worden. Op het dak van het krukhuis liggen gesmoorde oud Hollandse pannen. Langs de onderzijde van het dak loopt aan beide zijden een bakgoot op ijzeren beugels. Dit lijkt een toevoeging te zijn uit de eerste helft van de 20ste eeuw.

Het woonhuis gezien richting de Achterstraat.

Detail van de druiplijst aan de onderzijde van het dak van het woonhuis.

Detail van de schoorstenen op de hoeken van de nok.

Aan de achterzijde van het woonhuis sluit een krukhuis aan (rood).

3.2.2 BEDRIJFSGEDEELTE

Het bedrijfsgedeelte bestaat uit twee zelfstandige schuren die ieder onder een eigen zadeldak zijn gelegen. De achterste schuur is jonger, gebouwd omstreeks 1903, en heeft aan de voor- en achterzijde een wolfseind. De oudere schuur uit omstreeks 1865 in het verlengde van het woonhuis is aan de achterzijde voorzien van een karakteristieke overstek. Beide daken zijn voorzien van een dekking van oud Hollandse pannen, hoewel de vorm van de pan afwijkt. Mogelijk is dit een veel jongere dekking, waarbij getracht is om een oud Hollandse pan te kopiëren. In beide daken zijn ijzeren dakramen aanwezig, die wellicht tot de oorspronkelijke bouwphase van omstreeks 1903 behoren. Bij de zakgoot zijn verschillende doorzichtige kunststof golfplaten aangebracht in beide dakvlakken.

Ten zuiden van de jongere schuur is recent een uitbreiding gemaakt van een fors bouwdeel onder een lessenaarsdak. Om de aansluiting met het dakvlak van de jongere schuur te maken is een deel van de dakbedekking verwijderd. In dit dakvlak van de jonge schuur is een moderne dakkapel aanwezig van vurenhout.

De voorzijde van de jonge schuur uit 1903.

De achterzijde van de twee schuren die het bedrijfsgedeelte vormen. Links de moderne overkapping.

De zakgoot tussen de twee schuren van het bedrijfsgedeelte.

Het dakvlak van de jonge schuur bij de aansluiting van de moderne overkapping.

Het prieel heeft nog de oorspronkelijke vorm uit 1903.

3.2.3 KOETSHUIS

Het koetshuis stamt uit 1892, is enkellaags, en voorzien van een met oud Hollandse pannen bedekt zadeldak. Beide zijden van het zadeldak zijn voorzien van windveren, hoewel die aan de voorzijde net iets fraaier in uitvoering zijn, uitgevoerd met een nokversiering.

3.2.4 PRIEEL

Het prieel is omstreeks 1903 neergezet en heeft nog de oude enkellaagse hoofdvorm onder een met zinken roeven bedekt zadeldak. Aan de achterzijde heeft het prieel een driezijdige vorm.

De zijde van et koetshuis dat naar het woonhuis is gericht.

De korenschuur met rechts de moderne uitbreiding.

3.2.5 KORENSCHUUR

De korenschuur uit 1913 heeft nog de oude hoofdvorm van een enkellaags bouwvolume met zolder onder een met gesmoorde Muldenpannen bedekt zadeldak. Het zadeldak is voorzien van windveren. Aan de zijde van de straat steken drie oorspronkelijke houten dakkapellen door de onderzijde van het dakvlak. De onderzijde van de dakkapellen zijn opgenomen in het metselwerk van de zijgevel, waardoor hier een variant op een Vlaamse gevel is ontstaan.

Aan de zuidzijde is ook bij deze schuur recent een enkellaagse uitbreiding gemaakt onder een lessenaarsdak.

3.3 GEVELS

3.3.1 WOONHUIS

De gevels van het woonhuis en de begane grond van het krukhuis zijn in 1865 opgemetseld met een roodkleurige baksteen in een kruisvormig metselverband. Er is van oorsprong een gesneden voeg aangebracht, die op sommige plekken nog zichtbaar is in het metselwerk. Aan de onderzijde zijn de gevels voorzien van een hoge gecementeerde plint die thans donkergrijs is geschilderd. De plint wordt afgesloten met een geprofileerde lijst. De plint loopt door tot aan het bedrijfsgedeelte. Ter hoogte van het krukhuis zijn aan beide zijden kelderlichten opgenomen in de plint. Deze kelderlichten lijken tot de fase van 1865 te horen. De vulling van draairamen is van ene latere datum.

Detail van het metselwerk van het woonhuis met boven oud voegwerk en onder herstelt voegwerk.

Detail van de geprofileerde plint aan de bovenzijde van de plint ter plaatse van het woonhuis.

Het kelderlicht in de plint langs de Achterstraat.

Het kelderlicht in de plint aan de zuidzijde van het krukhuis.

Het metselwerk heeft verder geen noemenswaardige details, op de afsluiting van een gemetselde strek boven de gevelopeningen na. Een opvallend detail in de achtergevel van het woonhuis is de aanwezigheid van muurankers, die samen het jaartal 1864 vormen. Aangezien de boerderij rond 1864/1865 grootschalig verbouwd is lijkt het niet onlogisch dat de muurankers op dat moment zijn aangebracht. Deze muurankers liggen in de huidige situatie echter onder het dak van het bedrijfsgedeelte en zijn niet, zoals gebruikelijk is, te zien vanaf de straat. Kan het zijn dat het bedrijfsgedeelte van oorsprong veel lager was dan in de huidige situatie het geval is? Muurankers die een jaartal aangeven zijn gebruikelijk ook in de voorgevel of achtergevel van het bedrijfsgedeelte opgenomen en niet aan de achterzijde van een woonhuis.

Detail van de gemetselde strek boven een gevelopening aan de voorzijde van het woonhuis.

Op de verdieping van het krukhuis zijn oude muurankers in de achtergevel van het woonhuis opgenomen, zoals hier een cijfer 4.

Op de verdieping van het krukhuis zijn oude muurankers in de achtergevel van het woonhuis opgenomen, zoals hier een cijfer 8 en 6.

De gevels van het krukhuis zijn ergens in de eerste helft van de 20ste eeuw opgehoogd. Aan beide zijden is een verticale naad te zien in het muurwerk, ter hoogte van de verdiepingsvloer. Op de verdieping aan de binnenzijde van het krukhuis is aan de zijde van de straat de oude daklijn nog te herkennen tegen de achtergevel van het woonhuis. Het lijkt erop dat het krukhuis voor de ophoging reeds een verdieping heeft gehad. Aangezien het huidige dak van de oude schuur zeer waarschijnlijk in 1903 is aangebracht en het krukhuis daarna nog eens is opgehoogd is het lastig om te achterhalen hoe de oorspronkelijke situatie van de aansluiting tussen krukhuis – woonhuis en krukhuis – oude stal is geweest.

De opgehoogde gevel van het krukhuis aan de zijde van de Achterstraat. Ter hoogte van de verdiepingsvloer is een overgang in het metselwerk te zien.

De opgehoogde zuidgevel van het krukhuis. Ook aan deze zijde is ter hoogte van de verdiepingvloer een overgang in het metselwerk te zien.

De achtergevel van het woonhuis gezien vanaf de kamer in het opgehoogde deel van het krukhuis aan de zijde van de Achterstraat. De diagonale stippellijn geeft de daklijn weer van voor de ophoging.

De gevelopeningen in het woonhuis en het krukhuis behoren vrijwel allemaal tot de oorspronkelijke opzet, zoals te herkennen is aan de gemetselde strek aan de bovenzijde en de houten lekdorpel bij vensters aan de onderzijde. De oorspronkelijke openingen zijn ingezet met houten kozijnen met kraalprofiel. De entree tot het woonhuis, centraal in de voorgevel, heeft tevens de oude houten omlijsting, eindigend in een hoofdstel. De naam van de boerderij is op het fries van het hoofdstel geschilderd: *RUIM ZICHT*. Ook de deur in de entree, voorzien van geboste panelen, en het bijbehorende bovenlicht is nog oorspronkelijk. Aan de binnenzijde zijn de panelen voorzien van een oude beschilderde houtimitatie, overeenkomstig met de binnendeuren aan de gang. Meer hierover in paragraaf 3.5.

De hoofdentree in de voorgevel van het woonhuis heeft nog de oude opzet van een omlijste deurpartij met bovenlicht.

De hardstenen neuten en onderdorpel bij hoofdentree in de voorgevel van het woonhuis.

Detail van de omlijsting rond de hoofdentree in de voorgevel van het woonhuis.

Detail van een venster in de voorgevel van het woonhuis met houten lekdoprel en raamkozijn met kraalprofiel.

De vensters zijn ingezet met ramen met een oude roedenverdeling zoals die in 1865 aangebracht zijn: 6-ruits schuiframen onder en 4-ruits schuivers boven. In vrijwel alle gevallen zijn de ruiten van het raam, en wellicht ook de houten roeden, ooit vernieuwd. De meeste ramen zijn ook niet meer schuifbaar. Aangezien alle ramen, dus ook bij de later aangebracht openingen, een soortgelijke dikte van roeden heeft, lijkt het niet onwaarschijnlijk dat de ramen in één fase vernieuwd zijn.

Tot de oorspronkelijke opzet behoren tevens de klapbare raamluiken aan de binnenzijde van de vensters op de begane grond, uitgevoerd met een bijpassende paneelverdeling. Ook hebben sommige vensters op de begane grond aan de binnenzijde nog een oude vensterbank op houten consoles.

De raamluiken met ingelegde panelen bij een van de vensters op de begane grond van het woonhuis.

Detail van een oorspronkelijke console onder een vensterbank bij een van de vensters op de begane grond van het woonhuis.

De vensters op de verdieping van het krukhuis zijn aangebracht toen de verdieping werd toegevoegd.

Toevoegingen aan de gevelopeningen zijn aangetroffen op de begane grond aan de zuidzijde van het woonhuis waar een nieuwe ingeslepen opening aanwezig is. De opening is ingezet met een gekopieerd 6-ruits venster. Ook de twee tweelichtsvensters op de verdieping van het krukhuis zijn secundair. Dit geldt ook voor de vensters die aan de achterzijde van het opgehoogde krukhuis zijn geplaatst. Al deze nieuwe openingen zijn te herkennen aan de afsluitende rollaag aan de bovenzijde.

De twee vensters met vullingen op de verdieping van het zuidelijke deel van het krukhuus behoren tot de bouwfase van de ophoging.

De twee vensters met vullingen op de verdieping van het deel van het krukhuus dat naar de Achterstraat is gericht behoren tot de bouwfase van de ophoging.

Het nieuwe venster in de zuidgevel van het woonhuis, te herkennen aan de ingeslepen dagkanten en de rollaag aan de bovenzijde.

3.3.2 BEDRIJFSGEDEELTE

OUDE SCHUUR (1865)

Het bedrijfsgedeelte bestaat zoals gezegd uit een oude schuur in het verlengde van het woonhuis en een jonger deel uit 1903 ten zuiden daarvan. De gevels van de oude schuur hebben gelijkenis met die van het woonhuis, opgemetseld met een soortgelijke steen in kruisverband. Ook in de gevels van de oude schuur is een gesneden voeg aanwezig, hoewel er hier meer reparaties aan het voegwerk zijn uitgevoerd dan bij het woonhuis. De lange gevel van de oude schuur aan de Achterstraat is voorzien van een gecementeerde plint, die net iets lager is dan bij het woonhuis. Ook hier is de plint donkergrijs geschilderd.

De lange gevel van de oude schuur aan de Achterstraat.

De achtergevel van de oude schuur wordt gekenmerkt door een overstek ter hoogte van de hooizolder.

Het is niet geheel duidelijk tot welke bouwfase de achtergevel van de oude schuur behoort. Door de aanwezigheid van de muurankers met het jaartal 1864 in de achtergevel van het woongedeelte lijkt het erop dat de schuur in 1864 lager was dan nu het geval is. Dit zou betekenen dat de achtergevel mogelijk ook lager is geweest. Er zijn echter geen duidelijke bouwsporen in het zicht gelegen die wijzen op een vernieuwing of juist op de aanwezigheid van ouder muurwerk. De achtergevel eindigt in een houten overstek met centraal twee opgeklampste hooiluiken. Het lijkt erop dat het hout van de overstek recent vernieuwd is, vermoedelijk naar het beeld van 1904. De zijgevel tussen de oude en de jonge schuur is mogelijk nog deels ouder dan 1865. In de huidige vorm is deze gevel, die geheel binnenspanns is gelegen, gepleisterd waardoor er geen muurwerk in het zicht ligt.

Het opgehoogde deel van de lange zijgevel aan de Achterstraat behoort tot een jongere fase. Ook de betonnen stalramen zijn van een veel jongere bouwphase.

De gevelopeningen in de zijgevel langs de Achterstraat zijn allemaal niet meer oorspronkelijk. De entree in het hogere deel bij de aansluiting met het krukhuis is na 1950 aangepast. Voorheen was hier een entree met paneeldeur en een 6-ruits raam aanwezig, zoals te zien is op de foto op pagina 21. In de huidige situatie is het raam verdwenen en de 19de-eeuwse deur verplaatst naar de positie van het verdwenen raam. Het lijkt erop dat bij deze verbouwing het gehele muurvlak is vernieuwd. De overige openingen in de zijgevel zijn ingezet met betonnen tweelichtsramen die oude houten 4-ruits ramen hebben vervangen. Deze betonnen ramen zijn breder dan de oorspronkelijke openingen, zoals te zien is aan de ingeslepen dagkanten en de oude smalle segmentboog aan de bovenzijde van de vensters.

De indeling van de achterzijde van de oude schuur vertoont overeenkomsten met de achterzijde van de jonge schuur. Zijn de gevels tegelijkertijd in 1903 opgetrokken of is de schuur van 1903 gekopieerd naar de bestaande situatie?

De gevelindeling van de achtergevel bestaat uit een opgeklampte middenlangsdeeldeuren uit 1904 met aan beide zijden daarvan een enkele opening. De opening aan de straatzijde heeft nog een oude opgeklampte deur. De opening aan de andere zijde is dichtgezet en verplaatst richting de dubbele bedrijfsdeuren. Verder zijn er nog twee houten 6-ruits ramen en een ijzeren rondvenster aanwezig, vermoedelijk ook allemaal uit de periode 1904. De twee ronde ventilatieopeningen zijn van een recente datum.

De voorzijde van de jonge schuur met bij de rode omlijning de gevelsteen van de eerstesteenlegging.

Detail van de gevelsteen waarop de eerstesteenlegging wordt gememoreerd.

JONGE SCHUUR (1903)

Dat de jonge schuur uit 1903 stamt is ondermeer op te maken uit een hardstenen gevelsteen aan de voorzijde van de schuur. De gevelsteen maakt melding van de eerste steenlegging van de jonge schuur:

DE EERSTE STEEN GELEGD
DOOR
G.A.C. van der WILLIGEN
23 MEI 1903

De gevel van de jonge schuur zijn opgemetseld met een strakke roodkleurige baksteen in een kruisverband. De gevels hebben een trasraam dat afgesloten wordt met een rollaag.

De hoge deeldeuren en het dubbele hooiluik aan de voorzijde van de jonge schuur.

De openingen uit 1903 aan de voorzijde van de jonge schuur.

De gevelindeling van de korte voor- en achtergevel kent een soortgelijke opzet van centrale dubbele middenlangsdeeldeuren met links en rechts daarvan smalle hoge ramen. In alle gevallen zijn de ramen die in deze vensters waren geplaatst verdwenen of zijn de vensters dichtgezet. Boven de dubbele bedrijfsdeuren met naald en een dubbel hooiluik met links en rechts daarvan een rondvenster met ijzeren 4-ruits raam.

In het geval van de voorzijde behoren ook de entree met secundaire opgeklampte deur en het venster met 6-ruits raam tot de oorspronkelijke opzet van 1903. Opvallend is dat ook hier een 6-ruits raam is geplaatst. Het lijkt erop dat bij de bouw van de jonge schuur erg goed gekeken is naar de aanwezige vullingen van deuren en ramen in de bestaande gevels van de oude schuur en het woonhuis.

De achterzijde van de jonge schuur.

Aan de achterzijde is verder ook nog een entree uit 1903 met een opgeklampte deur naast de hoge bedrijfsdeuren. Aan de andere zijde was hier van oorsprong ook een opening maar deze is in de huidige situatie dichtgezet.

De zijgevel die aansluit op de moderne overkapping stamt uit 1904 en bezit nog een oude deur partij, halverwege de gevel. Deze opgeklampte deur geeft in de huidige situatie toegang tot de overkapping.

De moderne overkapping ten zuiden van de jonge schuur is opgetrokken uit gesloten wanden van damwandstaal op een borstwering van betonstenen. Aan de achterzijde is de overkapping open.

De overkapping ten zuiden van de jonge schuur bestaat uit damwandstalen gevels.

De moderne overkapping ten zuiden van de jonge schuur is aan de achterzijde open.

Het koesthuis is aan de zuid- en westzijde ingebouwd geraakt met moderne overkappingen.

3.3.3 KOETSHUIS

De gevels van het koesthuis zijn opgemetseld met een waalsteen in kruisverband. De zijgevels zijn blind uitgevoerd. De zijgevel die richting de jonge schuur wijst heeft een vlak aan inboetwerk. Vanuit het kadastrale onderzoek is gebleken dat het koesthuis van oorsprong hier een uitbouw had, die tussen 1903 en 1913 is gesloopt. Aan de zuid- en westzijde zijn moderne overkappingen gesitueerd.

De korte gevel richting het woonhuis heeft een indeling van dubbele opgeklampte deuren op zware ijzeren duimgehengen. Links en rechts daarvan ijzeren 9-ruits ramen en boven de deuren een ijzeren rondvenster. In de korte gevel aan de achterzijde is ook nog een oud 9-ruits raam van ijzer.

Het ingeboete metselwerk van het koesthuis ter plaatse van de oorspronkelijke uitbouw.

De dubbele deuren en de twee 9-ruits ramen in de gevel van het koetshuis die naar het woonhuis wijst.

3.3.4 PRIEEL

Het prieel heeft een gevelopzet van vakwerk waartussen houten schroten zijn geplaatst, die mogelijk ooit vernieuwd zijn. Aan de buitenzijde is van het vakwerk niets te zien.

Aan de zijde richting het woonhuis is de toegang tot het prieel gesitueerd, voorzien van een bewerkte pui met twee brede deuren met zijlichten en een halfrond bovenlicht. De pui is verder voorzien van allerlei houtsnijwerk in chaletstijl zoals kruizen, panelen en een druiplijst met nokversiering zoals dat veelvuldig is toegepast binnen architectuur uit het begin van de 20ste eeuw.

De vakwerkconstructie van het prieel.

De houten schroten aan de buitenzijde van het prieel lijken vernieuwd te zijn.

Detail van de gedecoreerde pui van het prieel.

3.3.5 KORENSCHUUR

De korenschuur is opgemetseld met een machinaal vervaardigde rode baksteen. De gevels zijn voorzien van oorspronkelijke detailleringen, kenmerkend voor de eclectische stijl waarin de schuur gebouwd is. Zo zijn beide topgevels ter hoogte van de bovenzijde van het hooiluik voorzien van een gevellijst in gele verblendsteen. Ook alle afsluitende bogen boven de oorspronkelijke gevelopeningen zijn voorzien van detailleringen in of een combinatie van gele verblendsteen.

De langsgevels zijn opgedeeld in zeven traveeën, gescheiden door pilasters. Het muurwerk in de traveeën wordt afgesloten door een boogfries van uitkragende bakstenen in een druiptvorm. Dezelfde vorm is in gele verblendsteen doorgezet aan de bovenzijde van de pilasters.

De topgevel aan achterzijde van de korenschuur met centraal de oude bedrijfsdeuren.

De aangepaste korte gevel richting de achterzijde van het bedrijfsgedeelte.

De langsgevel aan de Achterstraat, opgedeeld in zeven traveeën.

Tegen de zuidelijke langsgevel van de korenschuur is een overkapping gemaakt.

Detail van het boogfries aan de bovenzijde van de langsgevel met traveeën aan de Achterstraat.

De topgevels hebben van oorsprong een gespiegelde gevelindeling. De gevel aan de oostzijde is nog het meest oorspronkelijk. Zo zijn hier de oude opgeklampte bedrijfsdeuren nog aanwezig. Ook de twee hooiluiken met 4-ruits ramen boven de bedrijfsdeuren zijn nog aanwezig, hoewel in een slechte staat. Verder zijn de korte gevels voorzien van twee ijzeren ramen op de begane grond en in de top van de gevel een ijzeren roosvenster. De langsgevels hebben een indeling van dubbele ijzeren wieberramen. Aan de zuidzijde richting het erf is de langsgevel ook nog voorzien van een reeks aan oude opgeklampte deuren. Aan de zijde van de straat zijn drie dakkapellen opgenomen in het muurwerk, ingezet met dubbele hooiluiken met 4-ruits ramen. De dakkapellen eindigen met een zadeldak met in de top daarvan een houten beschot.

Een gietijzeren wieberraam.

Een oorspronkelijk hooiluik op de zolder van de korenschuur.

3.4 CONSTRUCTIES

3.4.1 KELDER WOONHUIS

Onder de achterzijde van het woonhuis is een tongewelfde kelder aanwezig, over de gehele breedte van het pand. De kelder, bereikbaar via de bakstenen keldertrap aan het einde van de middengang op de begane grond, is verder geheel gepleisterd waardoor over een eventuele ouderdom weinig te zeggen is. Aan de hand van het kadaster onderzoek kan wel worden gesteld dat de kelder ouder dan 1865 kan zijn aangezien op de huidige positie van de kelder reeds bebouwing aanwezig lijkt te zijn.

De kelder is verder voorzien van een vloer van oranje plavuizen in halfsteensverband. In het zuidelijke deel van de kelder is een baksteen ophoging aanwezig, voorzien van een dekking van oranje plavuizen. De stenen in de ophoging lijken machinaal geproduceerd te zijn.

Een van de dakkapellen aan de bovenzijde van de langsgevel aan de Achterstraat.

De keldertrap lijkt uit de bouwphase van 1865 te stammen.

De keldertrap komt halverwege de kelder uit.

Het deel van de kelder aan de Achterstraat.

Het zuidelijke deel van de kelder.

Het zuidelijke deel van de kelder met links de bakstenen ophoging.

3.4.2 DRAAGCONSTRUCTIES VLOEREN

WOONHUIS

De vloerconstructie van de begane grond vloer in het woonhuis is niet in het zicht gekomen. Ter hoogte van de kelder zijn de vloeren op het gewelf gelegd.

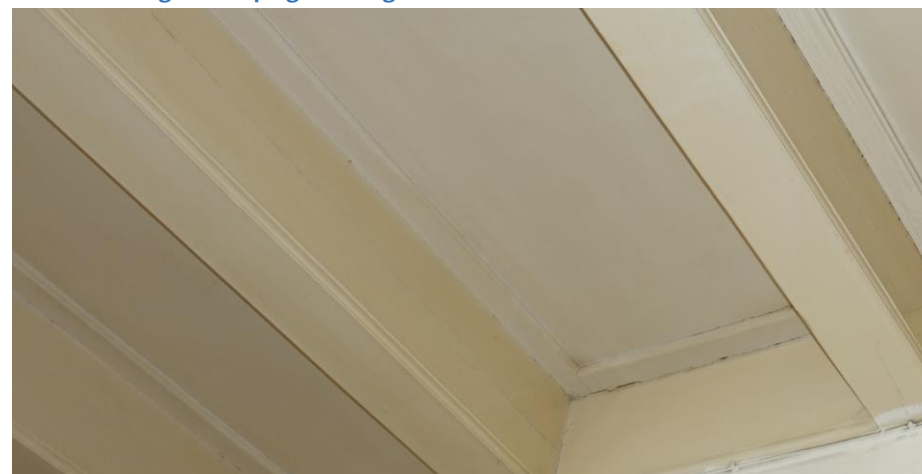
De vloer op de eerste verdieping bestaat uit een oorspronkelijke draagconstructie van enkelvoudige balken. Deze balklaag is op verschillende plekken in het woonhuis in het zicht gelegen, zoals in de voorkamers. De balken zijn aan de onderzijde uitgevoerd met een duivejagerprofiel. Door de aanwezigheid van een dergelijke afwerking kan worden gesteld dat de balken van oorsprong in het zicht hebben gelegen. Of de vloerdelen van de verdiepingsvloer ook nog oorspronkelijk zijn kan niet worden achterhaald vanwege moderne afwerkingen.

Ook de zoldervloer in het woonhuis is nog oorspronkelijk, bestaande uit enkelvoudige balklaag van grenen- of vurenhout. De balken zijn verder zonder afwerking. De vloerdelen zijn van vurenhout en mogelijk nog oorspronkelijk.

De begane grond vloer in het krukhuis is niet in het zicht gekomen. Op de verdieping is een enkelvoudige balklaag aanwezig, die vermoedelijk onderdeel van de oorspronkelijke opzet is. De vloer op de verdieping van het krukhuis is wel in het zicht gelegen en bestaat uit machinaal gezaagde vurenhouten delen die behoren tot de ophoging van het krukhuis uit de periode 1900-1950.

De enkelvoudige verdiepingsbalklaag in het woonhuis.

Detail van het duivejagerprofiel aan de onderzijde van de balken van de verdiepingsbalklaag in het woonhuis.

De zolderbalklaag in het woonhuis is nog oorspronkelijk.

De zoldervloer van het woonhuis heeft vurenhouten vloerdelen, die mogelijk oorspronkelijk kunnen zijn.

De vloerdelen van de verdiepingsvloer in het krukhuis horen bij de fase van de ophoging.

BEDRIJFSGEDEELTE

De vloer op de begane grond in de twee schuren van het bedrijfsgedeelte is van beton en secundair. In het geval van de jonge schuur uit 1903 is in de vloer nog een secundaire mestgoot aanwezig, afgedekt door ijzeren roosters. In deze jonge schuur is ter hoogte van het middenlangsdeel onder de betonnen dekking een oudere klinkervloer te zien.

De zoldervloer van de twee schuren bestaat uit een vurenhouten enkelvoudige balklaag die op de ankerbalken van de gebinten zijn geplaatst. Het lijkt er sterk op dat de balklagen in de twee schuren tegelijkertijd zijn aangebracht aangezien hetzelfde type hout aanwezig is. Hierdoor kan worden gesteld dat de vloer in de oude schuur in 1903 of daarna moet zijn vernieuwd. De vloer van de zolder bestaat verder uit vernieuwde vurenhouten vloerdelen.

De betonnen begane grond vloer in de oude schuur.

De begane grondvloer in de jonge schuur heeft een oudere. Wellicht oorspronkelijke, bestrating van klinkers.

De zolderbalklaag in de jonge schuur.

De zolderbalklaag in de oude schuur.

De betonnen vloer in het koetshuis.

De moderne vloerafwerking in het prieel.

De begane grondvloer in de korenschuur.

KOETSHUIS

De begane grond vloer van het koetshuis is van beton en lijkt secundair te zijn. Er is geen zoldervloerconstructie aanwezig.

PRIEEL

De vloer in het prieel is voorzien van een moderne afwerking van laminaat waardoor er geen constructie in het zicht is gelegen.

KORENSCHUUR

De begane grond vloer van de korenschuur is secundair en van beton. De vloer is deels afgedekt met moderne kunststof platen.

De zoldervloer is van enkelvoudige vurenhouten balken die op stalen onderslagbalken zijn geplaatst. Dit lijkt de oorspronkelijke constructie te zijn. De zoldervloer bestaat verder uit vurenhouten vloerdelen die op sommige plekken zijn weggerot.

De constructie van de zoldervloer in de korenschuur is nog oorspronkelijk.

3.4.3 GEBINTCONSTRUCTIES BEDRIJFSGEDEELTE

De gebinten in de twee schuren zijn in één bouwphase opgetrokken, ergens rond de bouw van de jonge schuur in 1903. De gebintconstructies zijn namelijk identiek, bestaande uit vier ankerbalkgebinten met ankerbalken die in de scheidende zijgevel tussen de twee schuren zijn opgelegd. De ankerbalken zijn voorzien van een ondersteuning van korbeels.

Het dakvlak wordt verder vanuit de gebinten ondersteund door een gebintplaat die op de hoge stijlen van de gebinten zijn geplaatst. Zowel de gebintplaat als het dakvlak worden op verschillende plekken vanuit de stijlen geschoord.

De stijlen zijn aan de onderzijde op poeren geplaatst. Vooral in de oude schuur zijn de stijlen aan de onderzijde ernstig aangetast geraakt waardoor de meeste stijlen zijn gerepareerd met kunststof hars.

De gebinten in de oude schuur.

De gebinten in de jonge schuur.

De gebintstijlen ter hoogte van de zolder boven de oude schuur.

De gebinten op de zolder van de jonge schuur.

3.4.4 KAPCONSTRUCTIES

WOONHUIS

De kap boven het woonhuis behoort tot de oorspronkelijke opzet van 1865. De kap is gemaakt van vurenhout en bestaat uit een reeks aan dekbalkjucken waarop A-spanten zijn geplaatst. De rechte spantbenen zijn met blokkeels verbonden met de borstwering. Over de uiteinden van de hanenhouten van de A-spanten zijn gordingen geplaatst. In de nok is een nokbalk aanwezig waarop het dakbeschot is bevestigd. Dit dakbeschot is deels nog oud, bestaande uit vurenhouten planken. Ook het vernieuwde dakbeschot is van vurenhout.

De meeste onderdelen van de kap zijn via getoogde pen-gatverbindingen met elkaar verbonden. Daarnaast zijn in 1865 ijzeren nagels gebruikt om onderdelen met elkaar te verbinden.

De onderste dekbalkjucken in de kap van het woonhuis.

Zicht op de gestapelde A-spanten in de kap van het woonhuis.

BEDRIJFSGEDEELTE

De kappen boven zowel de oude als de jonge schuur hebben, net als bij de gebintconstructies een identieke opzet. De kap heeft in beide gevallen een opzet die nog stamt uit 1903 en bestaat uit vier hoge vurenhouten dekbalkjukken waarop een schaarspant is geplaatst. De schaarspanten dienen als drager voor de gordingen, daksporen en de nokbalk. De rechte spantbenen van de dekbalkjukken zijn via een blokkeel gekoppeld aan de stijlen van de ankerbalkgebinten. Recent zijn de dakvlakken van de beide schuren ingepakt met een folie. In de kap boven de oude schuur is tevens een compleet nieuw spantbeen aangebracht, ook weer opgetrokken in vurenhout.

De onderdelen zijn over het algemeen via een getoogde pen-gatverbinding met elkaar verbonden of via ijzeren nagels. De korbeels tussen de stijlen en de spantbenen zijn recent voorzien van een versteviging in de vorm van een ijzeren beugel.

Op de houten onderdelen van de kap zijn sporen aangetroffen van de timmerlieden die de kap in elkaar hebben gezet of de handelaren die betrokken zijn bij de levering van het hout. Zo is met potlood op de balken een letter M geschreven met daarbij verschillende maten.

De kap van de overkapping ten zuiden van de jonge schuur bestaat uit een reeks van vurenhouten korbeelstellen waarop een vurenhouten onderslagbalk is geplaatst. Deze onderslag draagt de vurenhouten constructie van het dak. De onderslagbalken zijn aan de kapconstructie in de jonge schuur bevestigd en worden halverwege ondersteund door een schoor.

De kap boven de oude schuur.

De kap boven de jonge schuur.

Zicht op een gestapeld A-spant. De daksporen lijken tot de oorspronkelijke opzet van 1903 te horen. Het dakfolie is recent aangebracht.

Een genagelde verbinding tussen blokkeel en spantbeen.

Detail van de recent aangebrachte beugel bij de verbinding tussen de blokkeel en de gebintstijl.

De meeste onderdelen van de kap zijn met elkaar verbonden via pen-gatverbindingen.

Opschrift met rode rijt op een houten onderdeel in de kap.

De kapconstructie van de overkapping ten zuiden van de jonge schuur.

De kapconstructie van de overkapping bij de aansluiting op jonge schuur.

De kap boven het koetshuis.

KOETSHUIS

De kap in het koetshuis bestaat uit een oorspronkelijke en zeer sobere constructie van twee gordingen en een nokbalk waartegen een vurenhouten beschot is getimmerd. Halverwege de constructie is een hanenhout toegevoegd ter versteviging van de constructie.

PRIEEL

Het dak boven het prieel wordt gedragen door vurenhouten planken waartegen het dakbeschot is getimmerd. De planken zijn voorzien van een vellingkant aan de onderzijde. Het dakbeschot heeft een kraalprofiel.

De kap boven het prieel.

KORENSCHUUR

De kap boven de korenschuur behoort tot de oorspronkelijke opzet van het gebouw en bestaat uit dekbalkjukkan met gestapelde A-spanten, alles in elkaar gezet met vurenhout. De spantbenen zijn gekoppeld aan de borstwering via korbeels. Aan de buitenzijde van de spanten zijn gordingen geplaatst die de daksporen dragen. Aan de onderzijde van de onderste jukken worden de gordingen opgevangen door schoren. Bovenin de kap is een nokbalk aanwezig.

De kap bezit nog verschillende bewerkingssporen. Zo hebben sommige spanten een gehakt telmerk. Door het aanbrengen van een telmerk konden de bij elkaar horende onderdelen snel verzameld worden tijdens het optrekken van de constructie. Er zit geen duidelijke systematiek in de volgorde van de telmerken. Daarnaast zijn er nog potloodstrepen te zien die gebruikt zijn bij het uitzetten van de pengaten.

De kap boven de korenschuur.

Dekbalkjucken vormen de onderste helft van de kapconstructie.

Een gestapeld A-spant in de kap van de korenschuur.

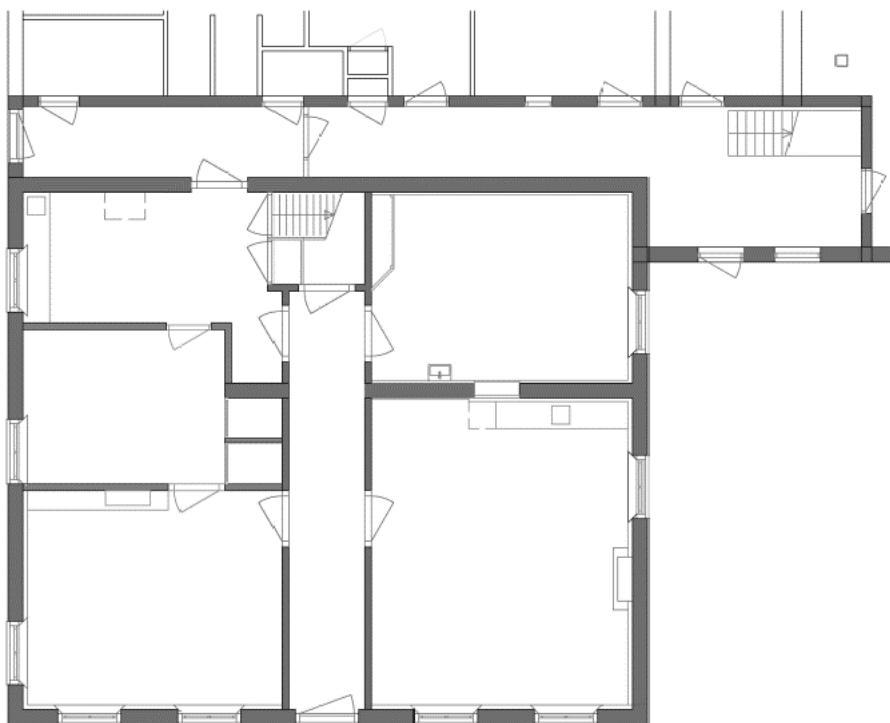
Detail van het gehakte telmerk III.

Detail van een gehakt telmerk IIII en potloodstrep ter plaatse van het pengat waarmee het spantbeen in de dekbalk is bevestigd.

3.5 INDELING

In deze paragraaf volgt een beschrijving van de huidige staat van de ruimtelijke indeling zoals die op de verschillende niveaus is aangetroffen. Het priël en koetshuis hebben geen ruimtelijke indeling.

Plattegrond begane grond van het woonhuis. Tek: opdrachtgever.

3.5.1 WOONHUIS - KRUKHUIS

BEGANE GROND

De ruimtelijke indeling van de begane grond bestaat uit een middengang met links en rechts in de gang doorgangen naar een voor- en achterkamer. Aan de achterzijde van de gang is de doorgang naar de keldertrap. De achterste ruimtes, inclusief kelder- en verdiepingstrap, zijn gelegen in het krukhuis.

De ruimtelijke indeling van de voor- en achterkamer aan de rechterzijde van de gang behoort mogelijk tot een oorspronkelijke opzet. Deze twee ruimtes waren ooit met elkaar verbonden door een centrale doorgang onder een rondboog in decheidende wand.

De kamers links zijn in 1950 opnieuw ingedeeld waarbij alle bestaande scheidingsmuren zijn vernieuwd. Hierdoor is hier nu een indeling van een voor- en achterkamer met daartussen nog een middelste ruimte. Deze middelste ruimte heeft inbouwkasten met Bruynzeeldeuren en is als enige ruimte niet vanuit de gang te bereiken.

De gang achter de hoofdentree in het woonhuis.

De gang in het woonhuis gezien naar de keldertrap.

De voorkamer rechts van de gang.

De achterkamer rechts van de gang, gelegen in het krukhuis.

De voormalige doorgang tussen de rechter voor- en achterkamer.

De voorkamer links van de gang gezien richting de middelkamer uit 1950.

De middelste kamer links van de gang heeft inbouwkasten.

De keuken is links achter aan de gang gelegen. Bij de pijl de trap naar de verdieping met naastgelegen inbouwkast.

Vanuit de keuken, links achter, is een doorgang gemaakt naar het bedrijfsgedeelte. Ook is vanuit de keuken de oorspronkelijke trap naar de verdieping toegankelijk. Deze trap is recht van vorm en redelijk stijl. Mogelijk is de oude trap nog aanwezig, hoewel in de huidige vorm is de trap geheel bekleed met laminaat. Naast de trap is een inbouwkast die doorloopt als zijwand van de trap. Ook in deze wand zijn opbergruimtes aanwezig, voorzien van beschilderde houtimitaties.

De trap naar de verdieping.

De wand van de trap naar de verdieping aan de zijde van de inbouwkast is voorzien van bergruimte. De houten wanden en deurtjes hiervan zijn voorzien van een houtimitatie.

De schouwpartij in de voorkamer rechts aan de gang. Deze mantel lijkt tot de bouwfase van 1865 te horen.

In de voorkamer rechts van de gang is tegen de zijgevel een oorspronkelijke schouw gesitueerd. De mantel is gemaakt van rode natuursteen. De stookvloer is van een latere datum.

In de voorkamer links is ook een schouw aanwezig, gesitueerd tegen de in 1950 opgetrokken scheidingsmuur tussen de voorkamer en de middelkamer. De leisteen schouwmantel behoort dan ook tot een opzet van na 1950. Vóór de verbouwing van 1950 was in deze ruimte een schouwpartij tegen de zijgevel, overeenkomstig met de voorkamer rechts. Dit lijkt dan ook een oorspronkelijke situatie te zijn geweest.

In de keuken is tegen de achterwand een schouw aanwezig. De boezem heeft ene sobere profilering die later lijkt te zijn dan de 19de eeuw. Wellicht is de keuken ooit in de jaren 30 vernieuwd.

De schouw in de keuken met aansluitende lambrisering, mogelijk uit de jaren 30.

De leiste schouwmantel in de voorkamer links aan de gang is van na 1950.

Alle doorgangen aan de gang behoren tot de oorspronkelijke situatie van 1865. De doorgangen zijn ingezet met geprofileerde kozijnen met een redelijk breed profiel en staan op marmeren neuten. Opvallend is het ojiefvormige binnenprofiel bij de doorgang tussen de gang en de voorkamer rechts. Mogelijk is dit nog een ouder, en wellicht hergebruikt, profiel. Aan de zijde van de gang zijn de profielen voorzien van een houtimitatie waarbij met een geelkleurige verf eikenhout is geïmiteerd. Ook de meeste oorspronkelijke paneeldeuren zijn nog aanwezig, voorzien van ingelegde panelen met bossing. Alle deuren hebben aan de zijde van de gang een beschilderde houtimitatie, die mogelijk oorspronkelijk is of anders later in de 19de eeuw is aangebracht. De houtimitatie is met veel zorg aangebracht waarbij het houtwerk van de deur moet lijken op lichter eikenhout.

Een deurpartij uit 1865 in de gang in het woonhuis.

Detail van de houtimitatie bij een van de deurkozijnen in de gang van het woonhuis.

De panelen hebben een patroon gekregen dat uit twee soorten imitatiehout bestaat. De voorzijde van de panelen is donker van kleur, wellicht lijkend op kersenhout of een andere donkere houtsoort. Op de hoeken zijn puntvormige decoraties aangebracht. De randen van de panelen hebben weer een iets lichtere kleur, mogelijk refererend naar vurenhout of een ander type dennenhout.

Detail van het binnenprofiel bij een deurpartij uit 1865.

Het ojevormige binnenprofiel van het kozijn tussen de gang en de voorkamer rechts.

Plattegrond van de eerste verdieping van het woonhuis. Tek: opdrachtgever.

VERDIEPING

De verdieping van het woonhuis bestaat uit een geheel nieuwe ruimtelijke indeling in het gedeelte van het woonhuis. Hierbij zijn drie ruimtes tegen de voorzijde gelegen met daarachter een brede gang met een L-vormige kamer en verschillende sanitaire ruimtes. Deze indeling van het woonhuis lijkt in 1950 of uit een bouwphase daarna aangebracht te zijn, aangezien er Bruynzeeldeuren en vlakke deuren aanwezig zijn in de doorgangen.

DE gang op de verdieping van het woonhuis met keuken en badkamer.

De gang op de verdieping van he woonhuis gezien richting de Achterstraat.

Een van de kamers op de verdieping tegen de voorgevel.

De indeling van de verdieping van het krukhuis bestaat uit een overloop bij bovenkomst van de verdiepingstrap. Links en rechts is een kamer en aan de achterzijde een trap naar de zolder. Oorspronkelijk waren er twee kamers aan de linker- en rechterzijde aan de overloop maar de tussenwanden zijn in de huidige situatie verdwenen. Alle vier de deuren, gemaakt van opgeklampte kraalschroten, zijn nog wel aanwezig. De houten kraalschroten van de wanden van deze kamers aan de overloop zijn voorzien van een beschilderde eikenhouten houtimitatie. Deze schroten lijken dan ook tot een fase te horen van vóór 1903. De schroten op het plafond zijn recent aangebracht naar mogelijk een oud beeld.

De overloop op de verdieping van het krukhuis met zoldertrap.

De kamer op de verdieping van het krukhuis gericht op de Achterstraat.

An de overloop waren van oorsprong links en rechts twee kamers gelegen die in de huidige situatie zijn samengevoegd.

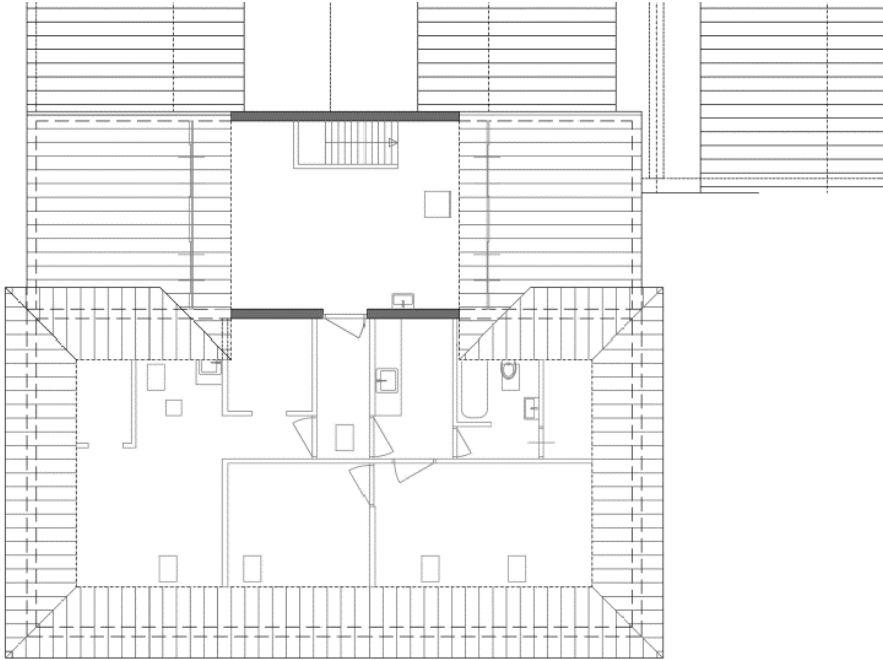
Als de aftekening van de daklijn wordt doorgetrokken naar boven toe dan kan worden geconcludeerd dat het krukhuis vóór de ophoging al een verdieping bezat. De ruimtes links en rechts van de overloop zullen echter een veel gedruktere vorm hebben gehad aangezien het dak minder hoog was dan nu. De indeling van de overloop en de kamers lijken dus bij deze oudere fase te horen. Opvallend is dat de doorgang tussen de overloop naar het woonhuis is ingezet met een kozijn en binnendeur uit de 18de-eeuw. Wellicht is hier in 1865 of later een kozijn hergebruikt. Vanuit het kadastrale onderzoek kan namelijk worden geconcludeerd dat op de plek van het woonhuis vóór 1865 nog geen bebouwing aanwezig was.

De doorgang tussen de overloop in het krukhuis en de verdieping van het woonhuis is ingezet met een 18de-eeuws kozijn en bijbehorende paneeldeur.

De zolder in het woonhuis gezien richting de overloop in het krukhuis.

De indeling van de zolder van het woonhuis. Tek: opdrachtgever.

ZOLDER

Net als de indeling van de verdieping is ook de huidige ruimtelijke indeling van de zolder in het woonhuis van een vrij recente datum. De indeling bestaat uit een drietal woonruimtes tegen de voorzijde en een keuken en sanitaire voorzieningen aan de achterzijde. Ook hier zijn alle doorgangen ingezet met jonge vlakke deuren of Bruynzeeldeuren.

De zolder boven het krukhuis doet dienst als een overloop. De zoldertrap komt hier boven, die mogelijk nog tot een oudere fase behoort, hoewel er geen aanwijzingen zijn dat dit de oorspronkelijke trap is. De trap is namelijk ingepakt met laminaat en de opstap lijkt van een jongere datum te zijn.

De doorgang tussen het krukhuis en de zolder van het woonhuis is ingezet met een oud kozijn met opgeklampte deur. Deze onderdelen zijn vermoedelijk uit de fase van 1865.

De gang aan de achterzijde van de kamer op de zolder van het woonhuis.

De opgeklapte deur tussen overloop en zolder.

Een van de kamers aan de voorzijde van de zolder in het woonhuis.

3.5.2 BEDRIJFSGEDEELTE

Het bedrijfsgedeelte bestaat uit de twee schuren met aan de voorzijde daarvan, ingeklemd tussen de schuren en het krukhuys een gang die over bijna de gehele breedte van het bedrijfsgedeelte loopt. De gang sluit aan op de entree in het verhoogde geveldeel aan de Achterstraat en aan de entree in de voorzijde van de jonge schuur. Via de gang kan de keuken in het krukhuys worden betreden. Aan de andere zijde van de gang zijn sanitaire ruimtes en een inbouwkast gelegen. Tevens zijn aan de gang de doorgangen naar de schuren. Deze doorgangen hebben allemaal oudere geprofileerde deurkozijnen met paneeldeuren, die uit 1903 moeten stammen. In de gang is ook nog een tochtput uit 1903 aanwezig

De gang aan de voorzijde van het bedrijfsgedeelte gezien richting de gevel aan de Achterstraat.

De gang aan de voorzijde van het bedrijfsgedeelte gezien richting de jonge schuur.

De gang aan de voorzijde van het bedrijfsgedeelte gezien naar de entree in de Achterstraat.

De oude schuur gezien richting de achtergevel.

De oude schuur gezien richting de gang aan de voorzijde van het bedrijfsgebouwtje.

De jonge schuur gezien richting de gang aan de voorzijde.

Een stalindeling aan de achterzijde van de jonge schuur, opgemetseld met kalkzandsteen.

Zowel de oude als de jonge schuur hebben een driebeukige opzet. In de zijbeuken zijn in beide schuurgedeeltes jonge indelingen van stallen aanwezig, opgemetseld met kalkzandsteen of gasbetonblokken. In de zijgevel tussen de twee stallen is een oud kozijn met opgeklampte deur aanwezig. Dit is mogelijk nog een deurpartij die uit de fase vóór 1865 stamt. De twee zolders boven de schuren zijn ongedeeld. De zolders kunnen worden bereikt via secundaire trappen.

De zolder boven de oude schuur, gezien naar de achtergevel.

De zolder boven de jonge schuur van het bedrijfsgedeelte, gezien richting de voorzijde.

3.5.3 KORENSCHUUR

De korenschuur is recent opgedeeld in twee ruimtes aan de westzijde en een ongedeelde ruimte aan de oostzijde. De zolder is ongedeelde en kan bereikt worden via een ladder.

Een van de twee ruimtes op de begane grond aan de westzijde van de korenschuur.

De ongedeelde ruimte op de begane grond in de korenschuur, gezien naar de achtergevel.

De ongedeelde zolder boven de korenschuur, gezien naar de achterzijde.

De ongedeelde zolder boven de korenschuur, gezien naar de voorzijde.

3.6 INTERIEUR

In deze paragraaf zullen de oorspronkelijke of bijzondere interieurelementen worden benoemd zoals die op de verschillende niveaus zijn aangetroffen. Deze bevinden zich voornamelijk in het woonhuis en krukhuis.

3.6.1 WOONHUIS

BEGANE GROND

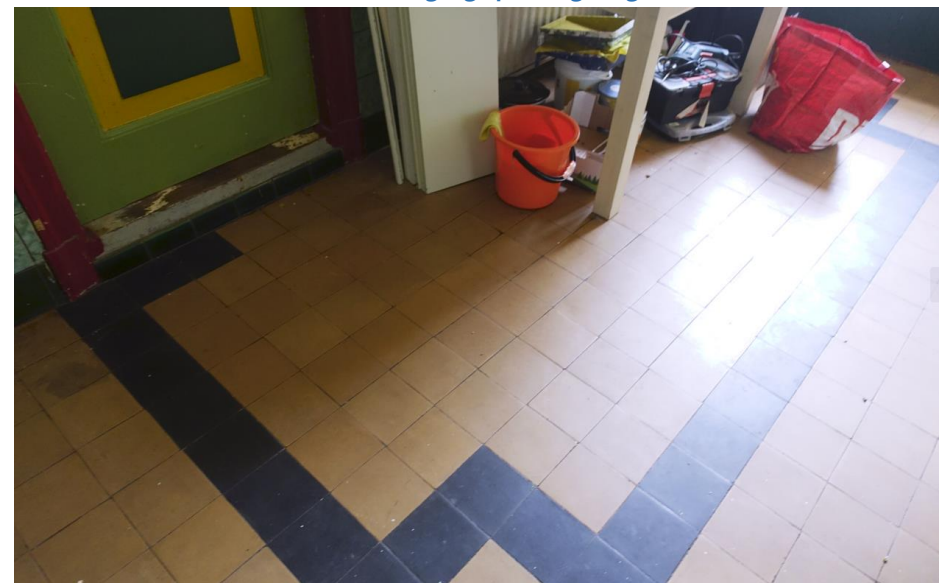
VLOER

Er zijn een aantal bijzondere vloerafwerkingen aanwezig in het woonhuis. Tot de oorspronkelijke fase lijkt de vloer in de middengang op de begane grond te horen, bestaande uit marmeren plavuizen met een wit marmeren plint.

Latere toevoegingen zijn de tegelvloeren van geel en zwarte cementtegels in de keuken. Deze tegels zijn vermoedelijk omstreeks 1903 in de keuken aangebracht en liggen in een symmetrisch patroon.

Detail van de marmervloer in de middengang op de begane grond van het woonhuis.

De tegelvloer in de keuken op de begane grond in het krukhuis.

In de middengang op de begane grond van het woonhuis is een marmeren lambrisering uit 1865 aanwezig.

Detail van de betegelde lambrisering in de keuken in het krukhuis, mogelijk stammend uit de jaren 30 van de vorige eeuw.

WAND

De wandafwerking van de middengang behoort tot een oorspronkelijke fase van 1865. Net als op de vloer is hier een lambrisering aanwezig van wit marmer.

In de keuken is een betegelde lambrisering van een groen gewolkte tegel met een groene plinttegels en een zwarte border. Qua uiterlijk kunnen de tegels in de jaren 30 gedateerd worden.

Het stucplafond boven de middengang op de begane grond van het woonhuis.

PLAFOND

Boven de middengang is een stucplafond aanwezig, voorzien van een geprofileerde perklijst en middenornament van acanthusbladen. Het lijkt er op dat dit stucplafond tot een oude 19de-eeuwse fase hoort en mogelijk oorspronkelijk is.

De tegelvloer in de gang op de begane rond van het bedrijfsgedeelte uit 1903.

3.6.2 BEDRIJFSGEDEELTE

BEGANE GROND

VLOER

In de gang van het bedrijfsgedeelte zijn twee soorten vloerafwerkingen aanwezig die mogelijk tot de fase van 1903 behoren. In de gang achter de entree aan de Achterstraat is een tegelvloer van gele en zwarte cementtegels aanwezig. Deze tegels vertonen grote gelijkenis met de tegels in de keuken in het krukhuis. Achter de tochtput is de gang voorzien van grote rode en grijze plavuizen. De twee vloeren lijken te wijzen op een hiërarchie binnen het bedrijfsgedeelte. De tegelvloer van geel en zwarte tegels had een representatieve functie. De grote rode en grijze plavuizen fungeerde meer als werkvloer.

De vloer van rode en grijze plavuizen in de gang op de begane grond van het bedrijfsgebouwe.

WAND

Ook in de gang is een oudere wandafwerking, wellicht behorend tot de fase van 1903. De afwerking bestaat uit een sobere lambrisering die in de huidige vorm blauw geschilderd is. De lambrisering komt iets verder naar voren dan de gangwanden en lijkt van een soort beton of cementsmeersel te zijn.

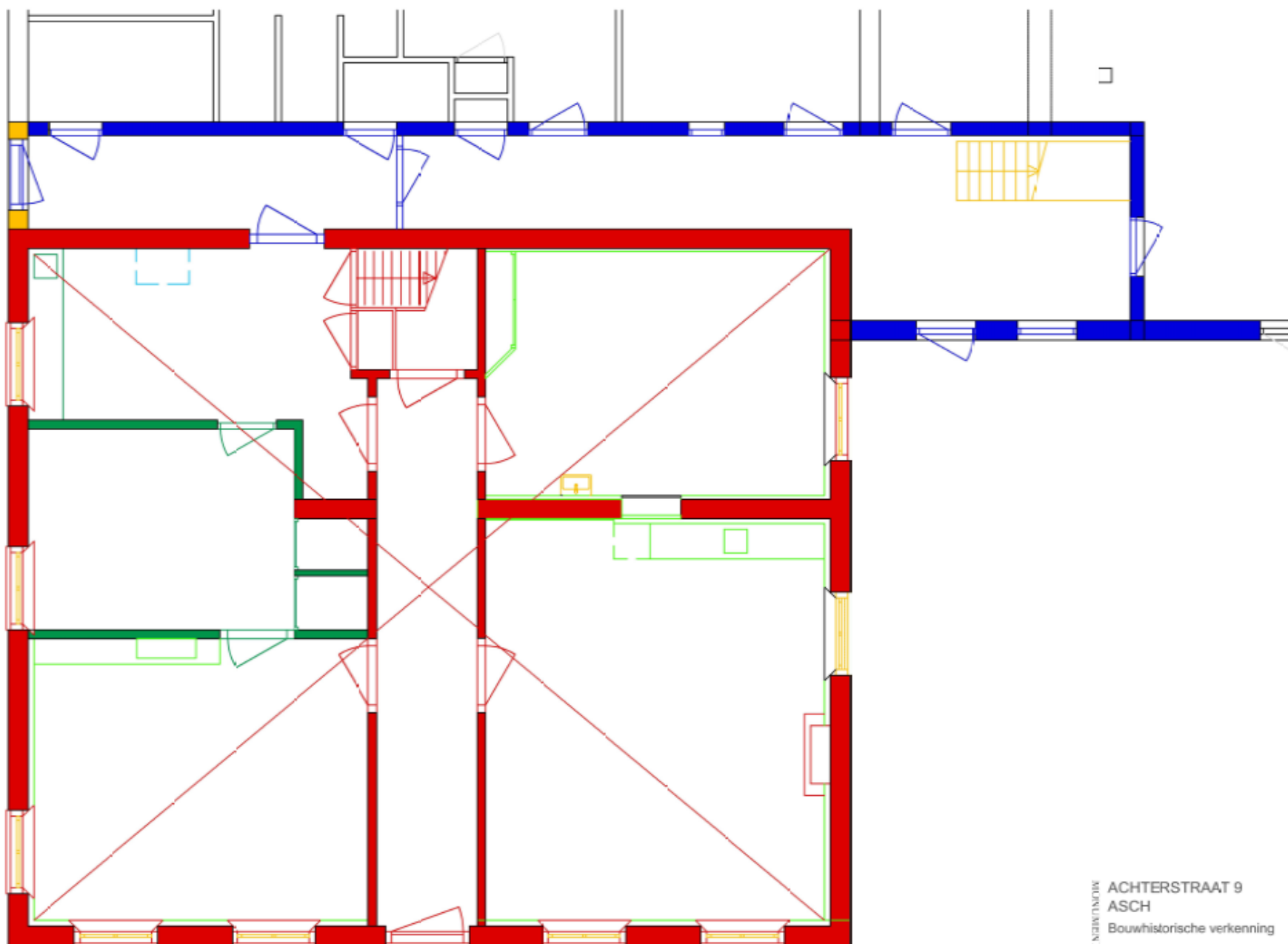

In de gang op de begane grond van het bedrijfsgebouwe is een lambrisering van beton of cementsmeersel.

3.7 DATERINGSKAARTEN

De dateringskaarten geven de aanwezige bouwfaserings in de verschillende bouwdelen weer en zijn opgesteld aan de hand van de tekeningen die ingemeten zijn door de opdrachtgever. De dateringskaarten geven de huidige situatie weer van het woonhuis, bedrijfsgedeelte en de korenschuur. Sommige onderdelen zijn niet ingemeten. Zo is er geen tekening beschikbaar van de kelder onder het krukhuis. Het koetshuis en het prieel hebben geen ruimtelijke indeling en zijn dan ook niet uitgetekend. Ook de moderne uitbreidingen aan de zuidzijde van de jonge schuur en de korenschuur zijn niet ingemeten.

- 1865
- 1904
- omstreeks 1930
- 1930-1950
- 1950
- 1960-2020
- draagconstructie
bovenliggend
vloerniveau

WOONHUIS BEGANE GROND

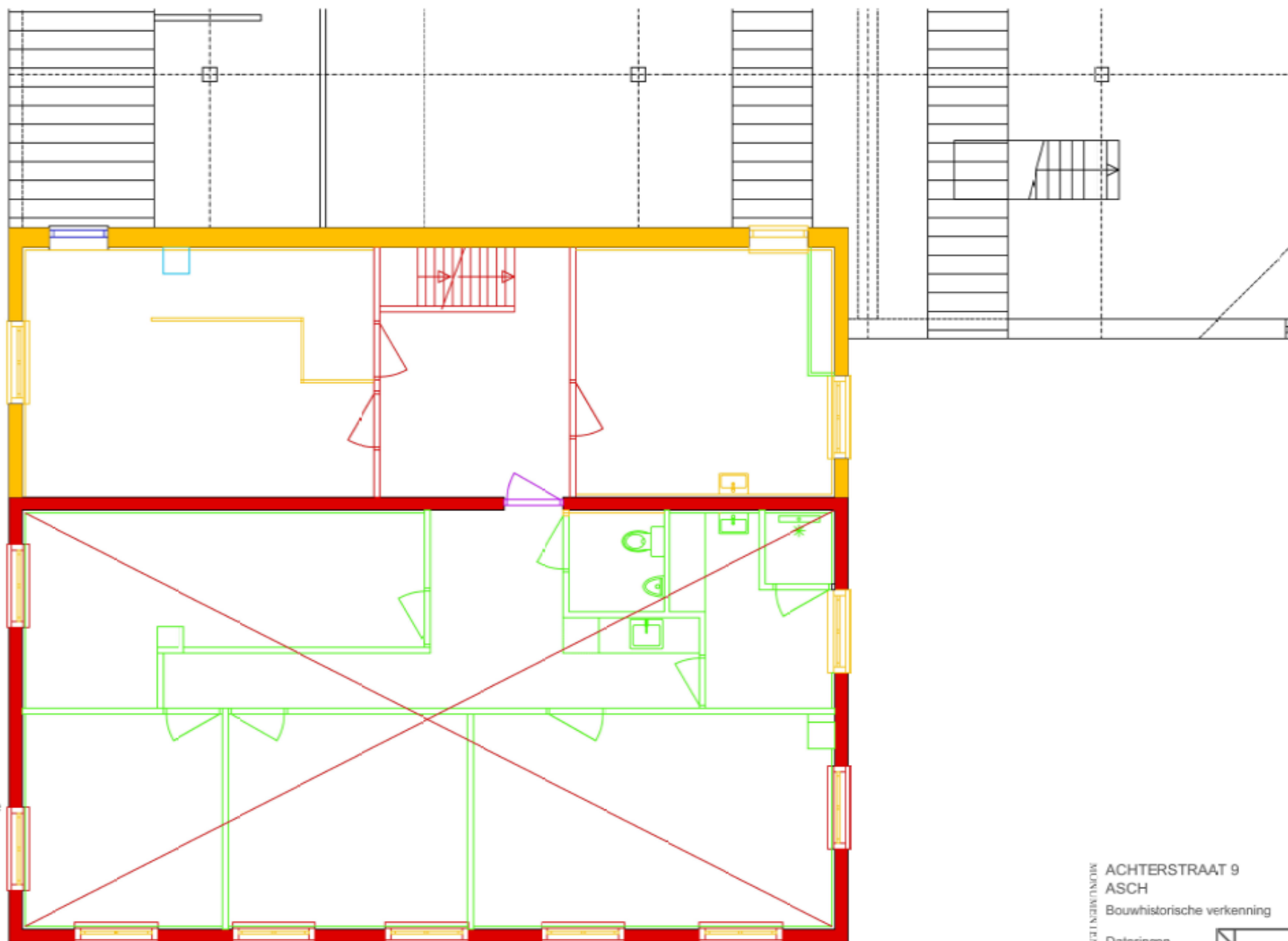
ACHTERSTRAAT 9
ASCH
Bouwhistorische verkenning
Dateringen
MONUMENTEN ADVIES BUREAU

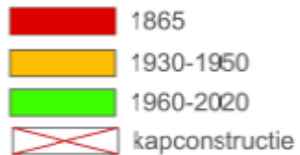

BRUGSTRAAT 1, 6525 BL NIJMEGEN
TEL: 0251 - 276070, FAX: 0251 - 276071

- 1750-1800
- 1865
- 1904
- omstreeks 1930
- 1930-1950
- 1960-2020
- draagconstructie
toenliggend
vloerniveau

WOONHUIS VERDIEPING

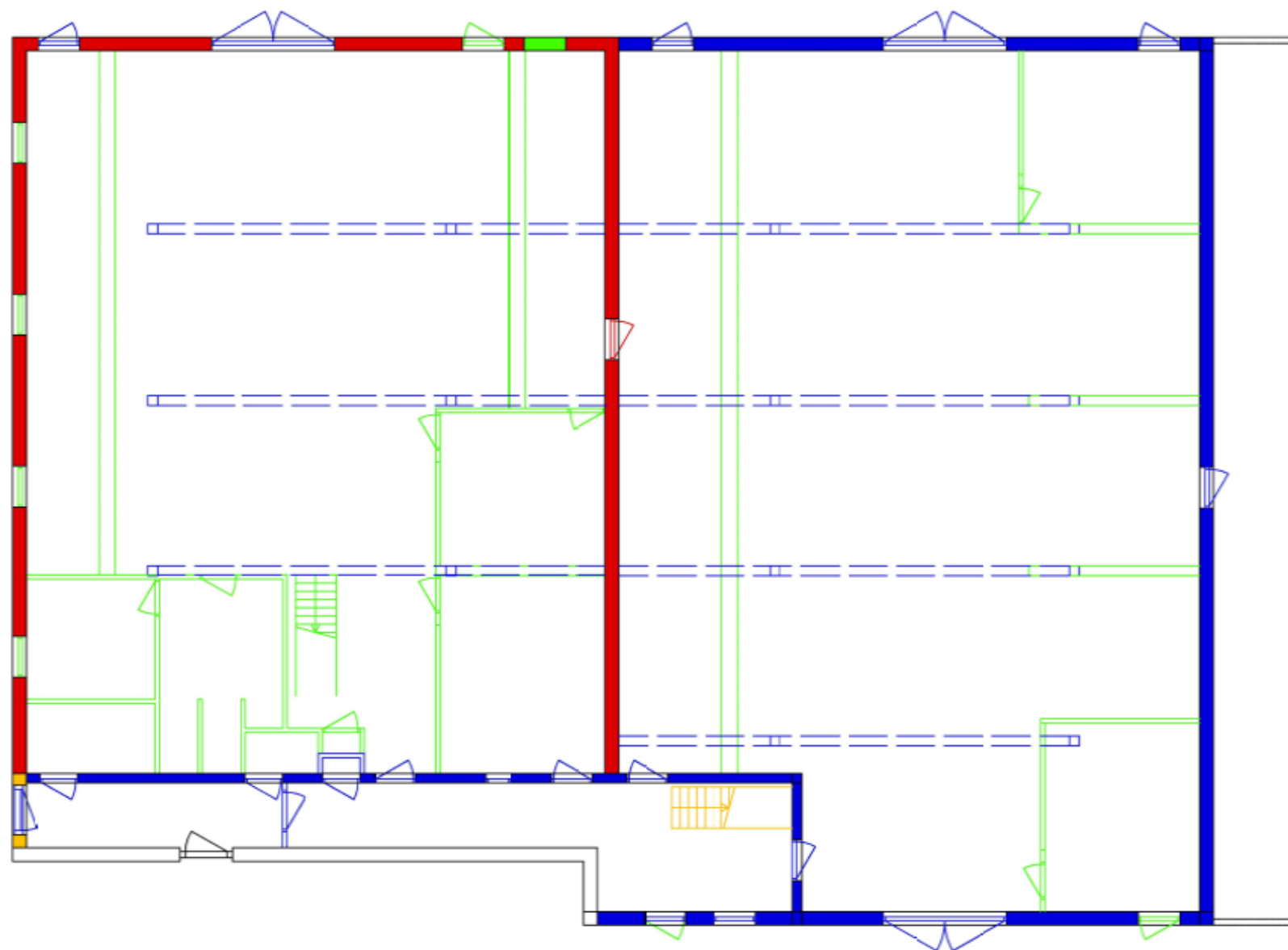

WOONHUIS ZOLDER

MONUMENTEN
 ACHTERSTRAAT 9
 ASCH
 Bouwhistorische verkenning
 Dateringen

BROOKSTANT 1, 6542 DE HUNDE

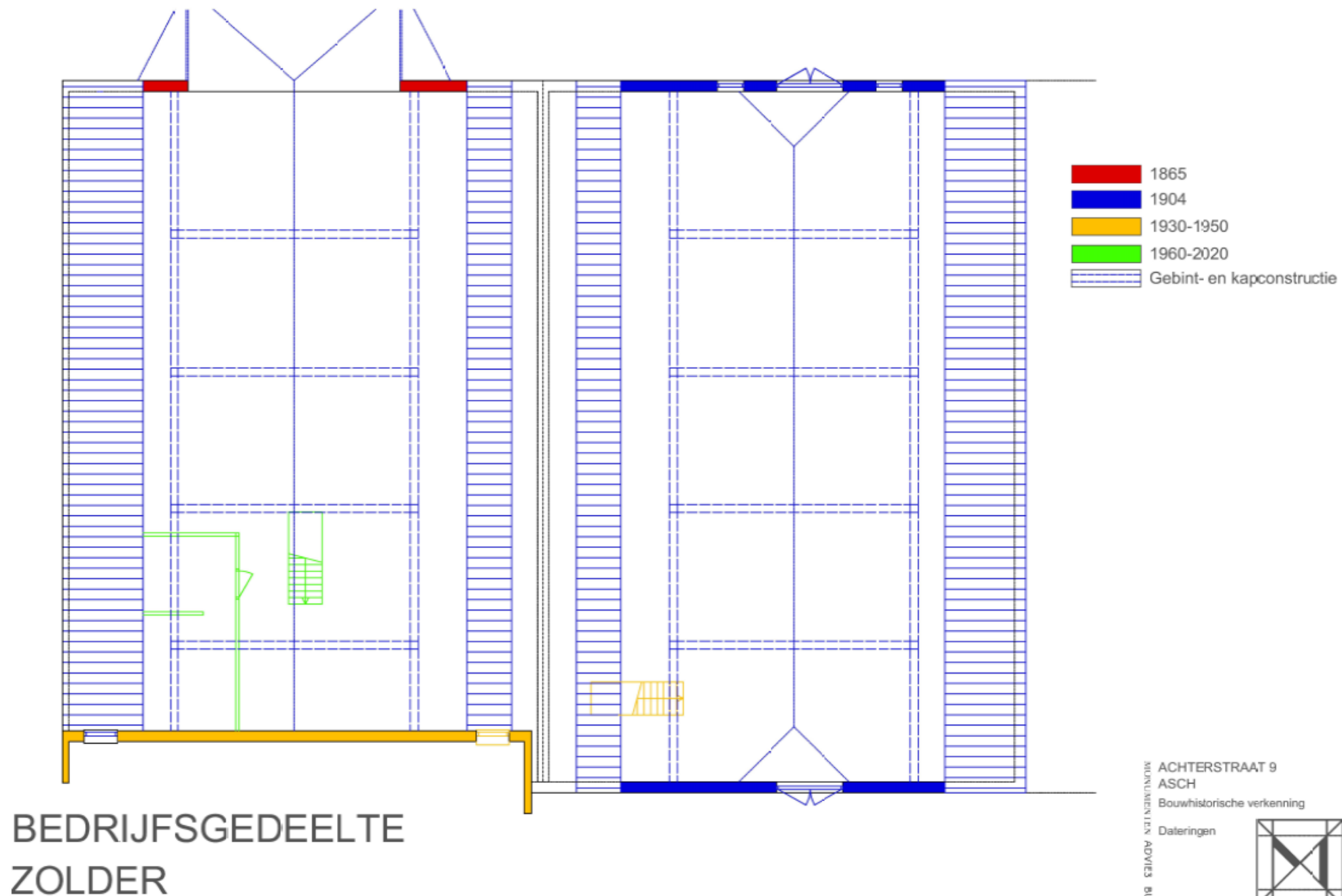
- 1865
- 1904
- 1930-1950
- 1960-2020
- Gebintconstructie

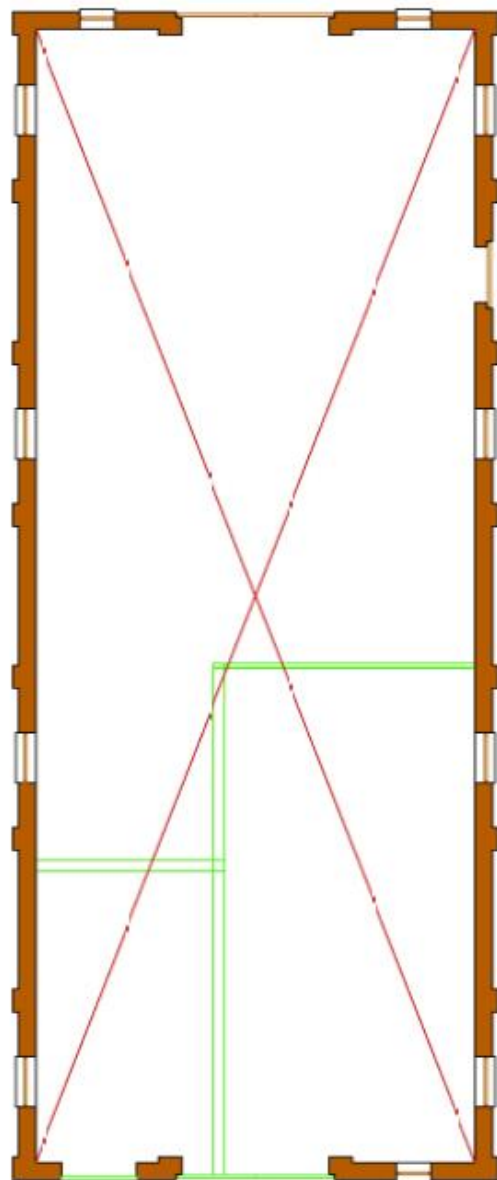
BEDRIJFSGEDEELTE
BEGANE GROND

ACHTERSTRAAT 9
ASCH
Bouwhistorische verkenning
Dateringen

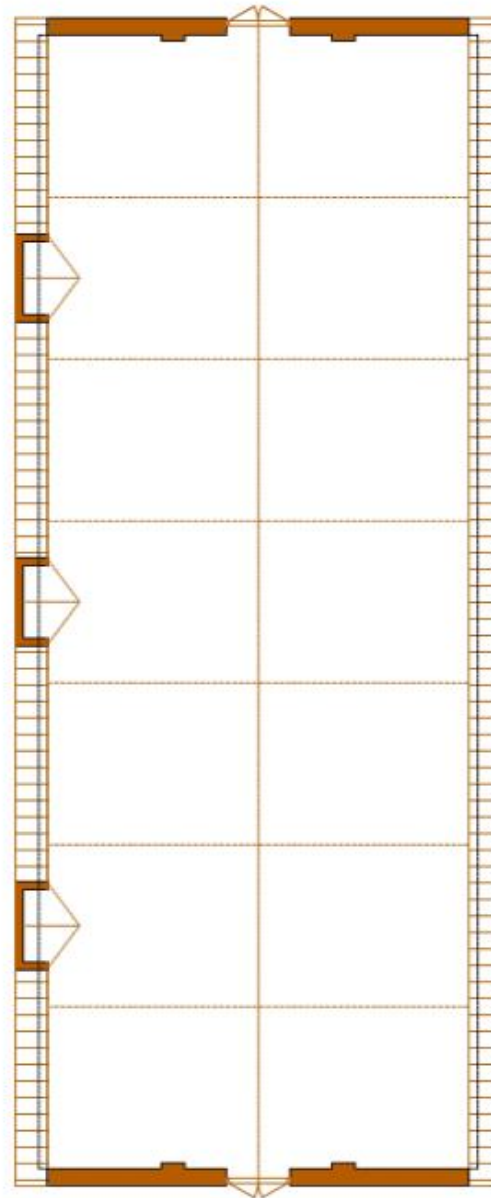

WISSELAAR 1, 4042 BX NIMMERS
TEL: 044 - 378040 FAX: 044 - 378041

BEGANE GROND

ZOLDER

KORENSCHUUR

- 1913
- 1960-2020
- Vloerconstructie
- Kapconstructie

ACHTERSTRAAT 9
ASCH
Bouwhistorische verkenning

Dateringen

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

BRONCKHORST 1, 3812 DL NUNSPEET
TEL: 0334 - 276042, 0334-276077

4 CULTUURHISTORISCHE WAARDENBEPALING

4.1 BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDEN

Het erf met de verschillende bouwdelen is van belang voor de ontwikkeling van boerenbedrijven in Nederland in het algemeen en de Betuwe in het bijzonder. Het erf is een fraai voorbeeld van een rijk boerenbedrijf uit de 19de eeuw met grootschalige uitbreidingen uit het eerste kwart van de 20ste eeuw. Latere uitbreidingen aan de zuidzijde van de jonge schuur van het bedrijfsgedeelte en de korenschuur zijn van na 1950 en architectonisch gezien veel minder van belang.

De verschillende bouwdelen zijn opgetrokken in een contemporaine en kenmerkende architectuurstijl. Het woonhuis met krukhuis kent een symmetrische opzet en is uitgevoerd met een sobere detaillering, kenmerkend voor het midden van de 19de eeuw. Bij de gevelopzet behoren ook de 4- en 6-ruits ramen, hoewel deze ooit vervangen lijken te zijn. Dit is overigens wel gedaan met de zeer waarschijnlijke oorspronkelijke roedenverdeling, waardoor het historische gevelbeeld van het woonhuis is behouden. De tot de oorspronkelijke opzet behorende raampartijen op de begane grond van het woonhuis hebben aan de binnenzijde ook nog de oude raamluiken en vensterbanken.

Het bedrijfsgedeelte heeft een karakteristieke vroeg 20ste-eeuwse gevelindeling van middenlangsdeeldeuren met lage naastgelegen mestdeuren, ijzeren ramen en hooiluiken. Bij de oude schuur van het

bedrijfsgedeelte is, ter hoogte van de zolder, aan de achterzijde een typerende overstek aanwezig, die veel is toegepast bij boerderijen in de Betuwe.

De korenschuur is gebouwd rond 1913 en opgetrokken in een kenmerkende eclectische stijl, waarbij detailleringen zijn opgenomen in een afwijkende kleur baksteen. Ook de aanwezige oorspronkelijke ijzeren ramen en opgeklampte deuren in de gevels zijn typerend voor de bouwstijl van de korenschuur.

Verder zijn er nog twee kleine bijgebouwen aanwezig in de vorm van een koetshuis uit 1892 en een prieel uit 1903, die de rijkdom van het bedrijf aangeven. Het koesthuis is verder erg sober in uiterlijk maar het prieel is opgetrokken in een karakteristieke chaletstijl waarbij vooral de pui richting het woonhuis voorzien is van veel details.

Binnenin de gebouwen zijn verschillende waardevolle interieurelementen en constructies aanwezig. Mogelijk behoort de kelder met de plavuizenvloer tot een oudere fase die van vóór de bouw van het woonhuis in 1865 stamt. Wellicht is ook de achtergevel van het woonhuis (deels) nog ouder. Zo is op de verdieping tussen het krukhuis en het woonhuis een 18de-eeuws deurkozijn met paneeldeur aanwezig, die wellicht tot een voorloper van het woonhuis stamt.

Met name in het woonhuis en het krukhuis zijn interieurafwerkingen aanwezig die uit de periode 1865 stammen. Zo is de indeling van de middengang op de begane grond onderdeel van deze belangrijke bouwphase, inclusief binnendeuren en bijbehorende kozijnen. De paneeldeuren hebben een beschildering die zeer waarschijnlijk tot de fase van 1865 behoort, uitgevoerd als houtimitatie. In de gang is verder een marmeren vloer en lambrisering aanwezig. Ook het stucplafond met middenornament en geprofileerde perklijst is zeer vermoedelijk uit 1865. Dit

geldt ook voor de natuurstenen schouw in de kamer op de begane grond, rechts voor.

Op de verdieping van het krukhuis is een indeling van houten schrotenwanden aanwezig met bijbehorende opgeklampte deuren. Deze indeling is vermoedelijk onderdeel van de fase van 1865, waarbij ook hier een houtimitatie is geschilderd. Een dergelijke imitatie, veelvuldig aanwezig bij 19de-eeuwse boerderijen door heel Nederland, is ook aangetroffen bij de inbouwkasten in de trapwand naar de verdieping.

In het woonhuis zijn verder nog de uit 1865 stammende enkelvoudige balklagen van de verdieping en zolder nog aanwezig. Ook de kap boven het woonhuis behoort nog tot de oorspronkelijke opzet, met een oude dakbedekking van gesmoorde oud Hollandse pannen, die mogelijk oorspronkelijk is.

In 1903 volgt een grootschalige verbouwing van de boerderij, waarbij het schuurgedeelte wordt verdubbelt en er een gespiegeld gevelbeeld ontstaat. Tijdens deze verbouwing worden verschillende tegelvloeren van geel zwarte cementtegels aangebracht in de keuken op de begane grond in het krukhuis en in de nieuw opgetrokken gang in het bedrijfs gedeelte. Ook de grijze en rode plavuizen verderop in de gang in het bedrijfs gedeelte horen tot deze fase.

Met de uitbreiding van het bedrijfs gedeelte worden in 1903 ook nieuwe gebinten en kappen aangebracht in de oude schuur. Hierdoor worden de daken van de twee schuren identiek in hoogte, voorzien van een soortgelijke dakbedekking van gesmoorde oud Hollandse pannen.

De korenschuur uit 1913 bezit nog de oorspronkelijke zoldervloer van stalen balken met vuren houten vloerdelen en een hoge kapconstructie. Ook hier is nog de oorspronkelijke dakbedekking aanwezig van gesmoorde Muldenpannen.

Het koetshuis uit 1892 en het prieel uit 1903 hebben verder geen noemenswaardige interieurafwerkingen. Wel zijn boven de twee bijgebouwen nog wel de oorspronkelijke kapconstructies aanwezig. De dakbedekking van het koetshuis is mogelijk nog oorspronkelijk, die van het prieel lijkt recent vernieuwd te zijn.

4.2 SITUERINGS- EN ENSEMBLEWAARDE

Het boerenerf is gelegen aan de Achterstraat. Deze weg is onderdeel van de historische hoofdinfrastructuur van het dorp Asch. Het erf op Achterstraat 9 is al aan het begin van de 19de eeuw bebouwd, en heeft mogelijk nog een voorloper gehad in de 18de eeuw. Opvallend aan de oudere erven in het dorp is de hoge ligging, die vermoedelijk door menselijk ingrijpen is ontstaan. Zoals veel nederzettingen in het Rivierenland heeft ook Asch veelvuldig te maken gehad met overstromingen van de grote rivieren ten noorden en zuiden van het dorp. Om bezittingen te beschermen tegen wateroverlast is het erf verhoogd.

Op het erf is een historisch ensemble aanwezig van gebouwen die tussen de periode 1808 en 1913 zijn ontstaan. Dit cluster aan gebouwen is in zijn geheel aangewezen als rijksmonument. Alle latere uitbreidingen hebben geen ensemblewaarde.

4.3 CULTUURHISTORISCHE WAARDEN

Het boerenerf aan Achterstraat 9 behoort tot de oude historische erven in Asch, herkenbaar aan het verhoogde erf en aan de ligging aan de historische infrastructuur van het dorp. Het erf is een voorbeeld voor de ontwikkeling van rijke boerenbedrijven in de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Deze rijkdom is goed af te lezen aan het in 1865 gebouwde woonhuis van twee lagen met zolder en de verdubbeling van het bedrijfsgebouw in 1903.

De boerderij is in handen geweest van de bekende Asche familie Van Steenis. Aan de dierentelling uit 1862 valt te constateren dat het bedrijf van Anth. Van Steenis één van de grotere bedrijven was in de omgeving. Toen de boerderij in 1892 in handen kwam van de familie Van Willigen kreeg het een erg goede naam op het gebied van paardenfokkerij.

4.4 WAARDENSTELLING OP ONDERDELEN

In deze paragraaf volgt een overzicht van de waardevolle onderdelen aan zowel interieur als exterieur. Daarbij worden de kwalificaties volgens de door de Stichting Bouwhistorie Nederland opgestelde richtlijnen gehanteerd (zie par. 4.5)

Hoge waarde

EXTERIEUR

- Hoofd- en dakvorm van het woonhuis, inclusief dakbedekking van oud Hollandse pannen en vorsten.
- Druiplijst rond het dak van het woonhuis.
- De twee schoorstenen op het dak van het woonhuis.
- Alle oorspronkelijke gevelopeningen in de gevels van het woonhuis, inclusief vullingen van deuren en ramen met bijbehorende kozijnen.

- Hoofdvorm van het krukhuis.
- Dakbedekking van het opgehoogde dak van het krukhuis.
- Oorspronkelijk gevelopzet op de begane grond van het krukhuis inclusief openingen met vullingen.
- Verplaatste rondvenster uit 1904 in de opgehoogde achtergevel van het krukhuis aan de Achterstraat.

- Hoofd- en dakvorm van het bedrijfsgebouw, inclusief dakbedekking.
- Tot de oorspronkelijke opzet behorende gevels van de twee schuren van het bedrijfsgebouw, inclusief bijbehorende vullingen van ramen en deuren met kozijnen en de gevelsteen die de eerstesteenlegging memoreert.

- Verplaatste deur met kozijn in het opgehoogde deel van de zijgevel aan de Achterstraat.
- Constructie van de overstek aan de achterzijde van de oude schuur.
- Hoofd- en dakvorm van de korenschuur, inclusief dakkapellen en dakbedekking.
- Tot de oorspronkelijke opzet behorende gevels inclusief bijbehorende vullingen van kozijnen met deuren en ramen, ook in de dakkapellen.
- Hoofd- en dakvorm van het koetshuis, inclusief dakbedekking.
- Oorspronkelijke gevelopeningen in de gevels van het koetshuis, inclusief bijbehorende deuren en ramen met kozijnen.
- Hoofd- en dakvorm van het prieel.
- Detailleringen van de toegangspui van het prieel.
- Constructie van de verdiepingvloer in het krukhuis.
- Oorspronkelijke ruimtelijke indeling op begane grond en verdieping in het krukhuis, inclusief binnendeuren met bijbehorende kozijnen.
- Trap tussen de begane grond en verdieping in het krukhuis, inclusief trapkasten met opgeklampte deurtjes.
- Gebint- en kapconstructies in het bedrijfsgedeelte.
- Ruimtelijke indeling van de gang aan de voorzijde van het bedrijfsgedeelte, inclusief oorspronkelijke binnendeuren met bijbehorende kozijnen.
- Vloer- en kapconstructie in de korenschuur.
- Kapconstructie in het koetshuis
- Kapconstructie in het prieel.

INTERIEUR

- Oorspronkelijke constructies van vloeren en kap in het woonhuis.
- Oorspronkelijke ruimtelijke indeling van de begane grond in het woonhuis, inclusief binnendeuren en bijhorende kozijnen.
- Oorspronkelijke vloer- wand en plafondafwerkingen in het woonhuis.
- Natuursteen schouwmantel op de begane grond in de rechter voorkamer in het woonhuis.
- Vorm en constructie van de kelder onder het krukhuis, inclusief keldertrap uit 1865.
- Kelderlichten in de kelder onder het krukhuis, inclusief diefijzers en raamkozijnen.

Positieve waarde

EXTERIEUR

- Aanwezige 6- en 4-ruits ramen in de gevels van het woonhuis.
- Secundaire vensteropening op de begane grond in de zuidgevel van het woonhuis, inclusief vulling van een 6-ruits raam.
- Ophoging van het krukhuis, inclusief gevelopzet met ramen.
- Vernieuwde gevelvlak bij de ophoging van het bedrijfsgedeelte in de zijgevel aan de Achterstraat.
- Dakbedekking en gevelbekleding bij het prieel.
- Vensters met ongedeelde ramen in de gevels van het prieel.

INTERIEUR

- Rode plavuizen in de kelder onder het krukhuis.
- Tegelvloer van geel en zwarte cementtegels in de keuken op de begane grond van het krukhuis en de gang aan de voorzijde van het bedrijfsgedeelte.
- Tegellambrisering in de keuken op de begane grond van het krukhuis.
- Schouw in de keuken op de begane grond van het krukhuis.
- Zoldertrap in het krukhuis.
- Rode en grijze plavuizen in de gang aan de voorzijde van het bedrijfsgedeelte.
- Trap naar de zolder in de jonge schuur van het bedrijfsgedeelte.

Indifferente (neutrale) waarde

EXTERIEUR

- Moderne dakramen in het dakvlak van het woonhuis.
- Alle aanbouwen tegen de gevels van het koetshuis uit 1892.
- Moderne overkapping tegen de jonge schuur uit 1903 van het bedrijfsgedeelte.
- Alle secundaire gevelopeningen met eventueel nog aanwezige deuren en ramen met bijbehorende kozijnen in de gevels van het bedrijfsgedeelte.
- Moderne uitbreiding tegen de korenschuur uit 1913.
- Alle aangepaste gevelopeningen met eventueel nog aanwezige deuren en ramen met bijbehorende kozijnen in de gevels van de korenschuur.
- Alle secundaire betonnen vloeren op het erf, inclusief mestkelders.

INTERIEUR

- Alle latere aanpassingen aan de ruimtelijke indelingen op alle niveaus van het woonhuis en krukhuis, inclusief binnendeuren en bijbehorende deurkozijnen
- Schouwpartij van leisteen in de kamer links van de middengang op de begane grond van het woonhuis.
- Bekleding van laminaat op de trap tussen begane grond en verdieping in het krukhuis.
- Alle moderne afwerkingen van vloeren, wanden en plafonds op alle niveaus in het woonhuis en krukhuis.
- Alle latere aanpassingen aan de ruimtelijke indelingen op de begane grond van het bedrijfsgedeelte.
- Alle moderne vloer- en wandafwerkingen in het bedrijfsgedeelte.
- Trap naar de zolder in de oude schuur van het bedrijfsgedeelte.

- Ruimtelijke indeling van de begane grond in de korenschuur.
- Alle moderne vloer- en wandafwerkingen in de korenschuur.
- Ladder naar de zolder in de korenschuur.

4.5 TOELICHTING WAARDENGRADATIES

De volgende waardengradatie, toegesneden op het toegepast cultuurhistorisch onderzoek, wordt in de waardenbepaling gehanteerd (de bijbehorende kleuren corresponderen met de gebruikte gradaties in de waardenkaarten). Achter iedere waarde volgt een korte toelichting ten behoeve van het toegepast cultuurhistorisch onderzoek, zoals dit in het herontwikkelingsproces kan worden ingezet.

Hoge monumentwaarden (blauw)

Deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

Positieve monumentwaarden (groen)

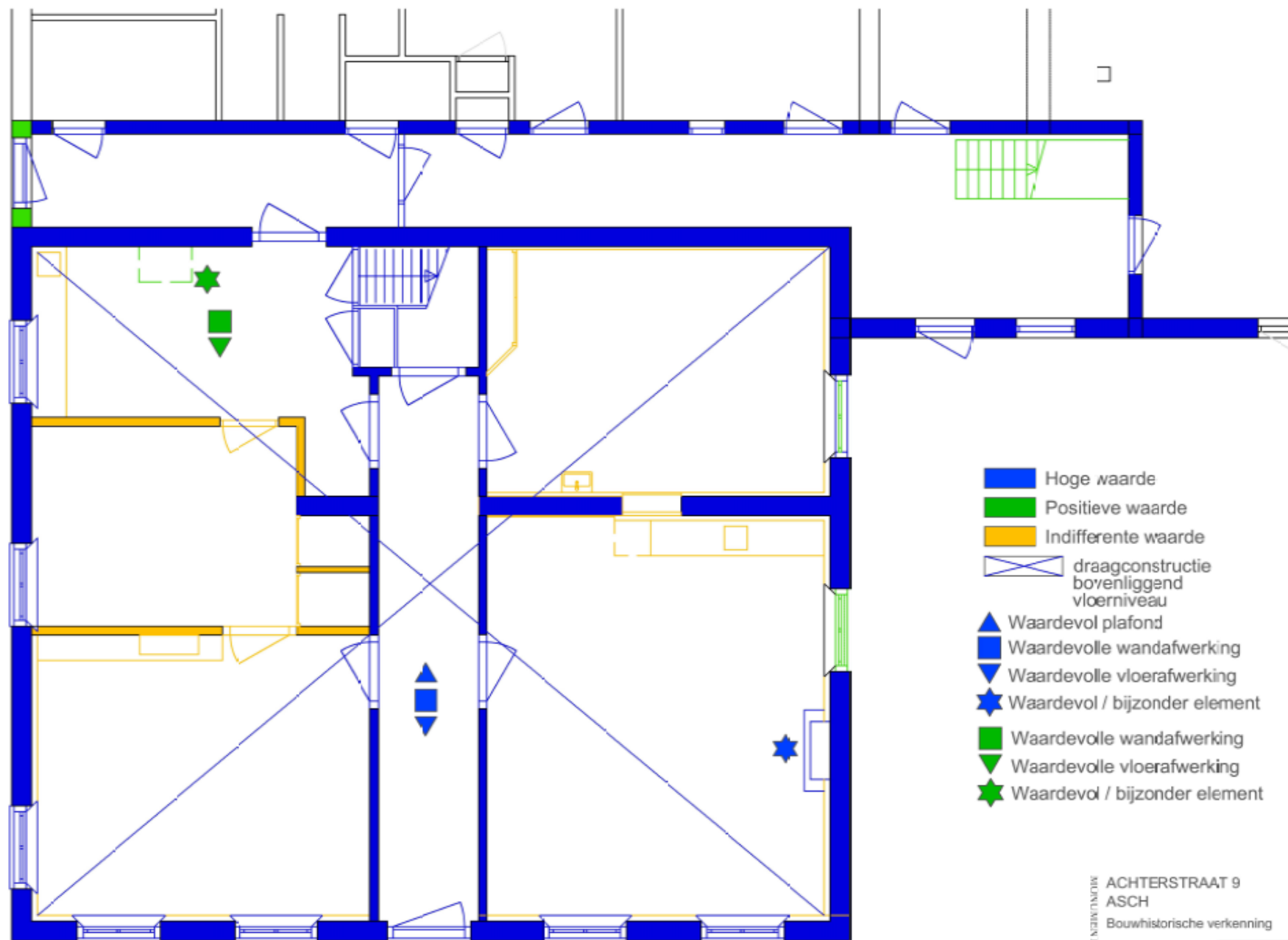
Deze zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

Indifferente (neutrale) monumentwaarden (geel)

Deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

4.6 WAARDENKAARTEN

In hierna volgende kaarten volgt een grafische weergave van de hiervoor beschreven cultuurhistorische waarden.

WOONHUIS
BEGANE GROND

WOONHUIS VERDIEPING

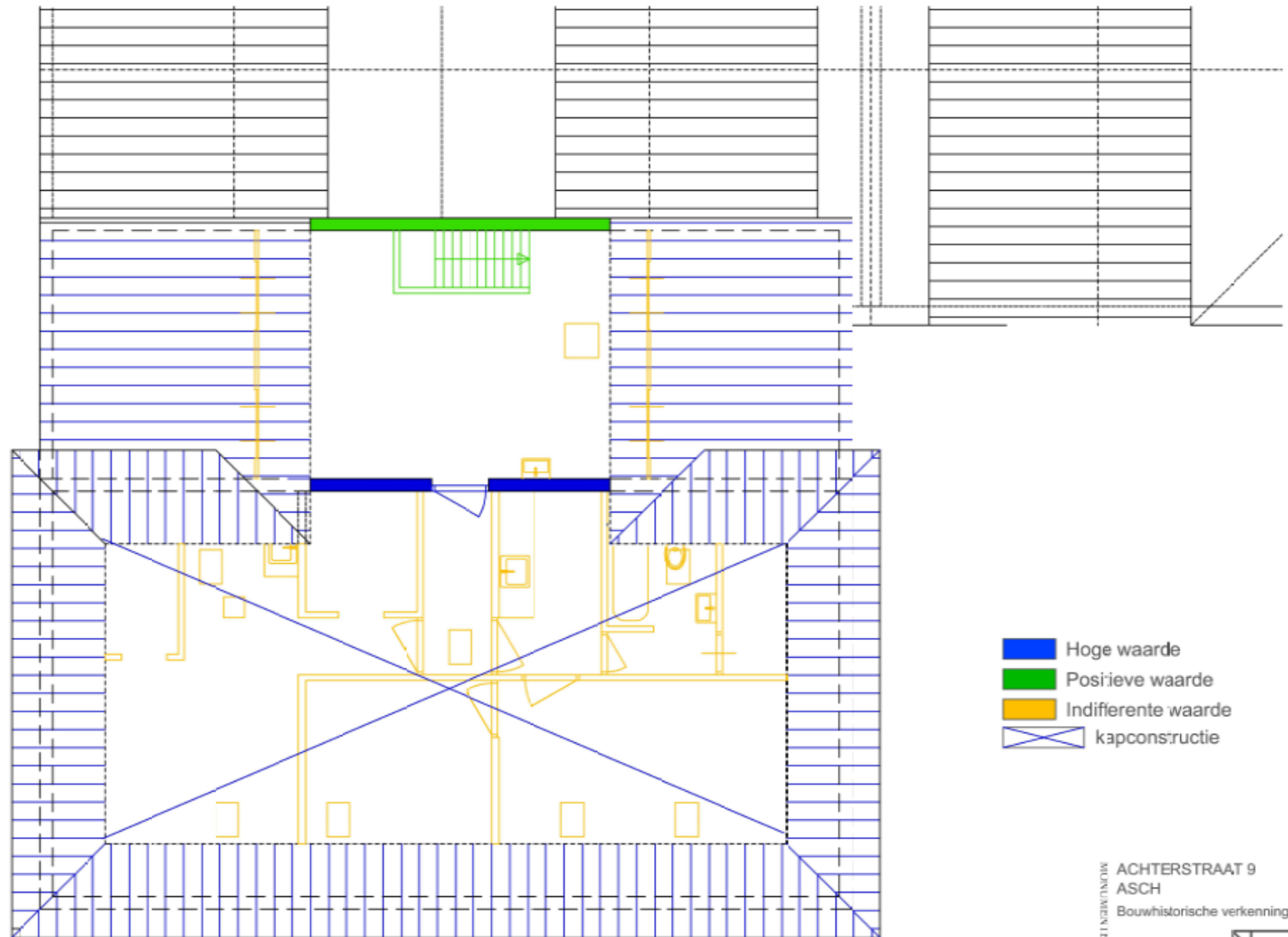
ACHTERSTRAAT 9
 ASCH
 Bouwhistorische verkenning
 Dateringen

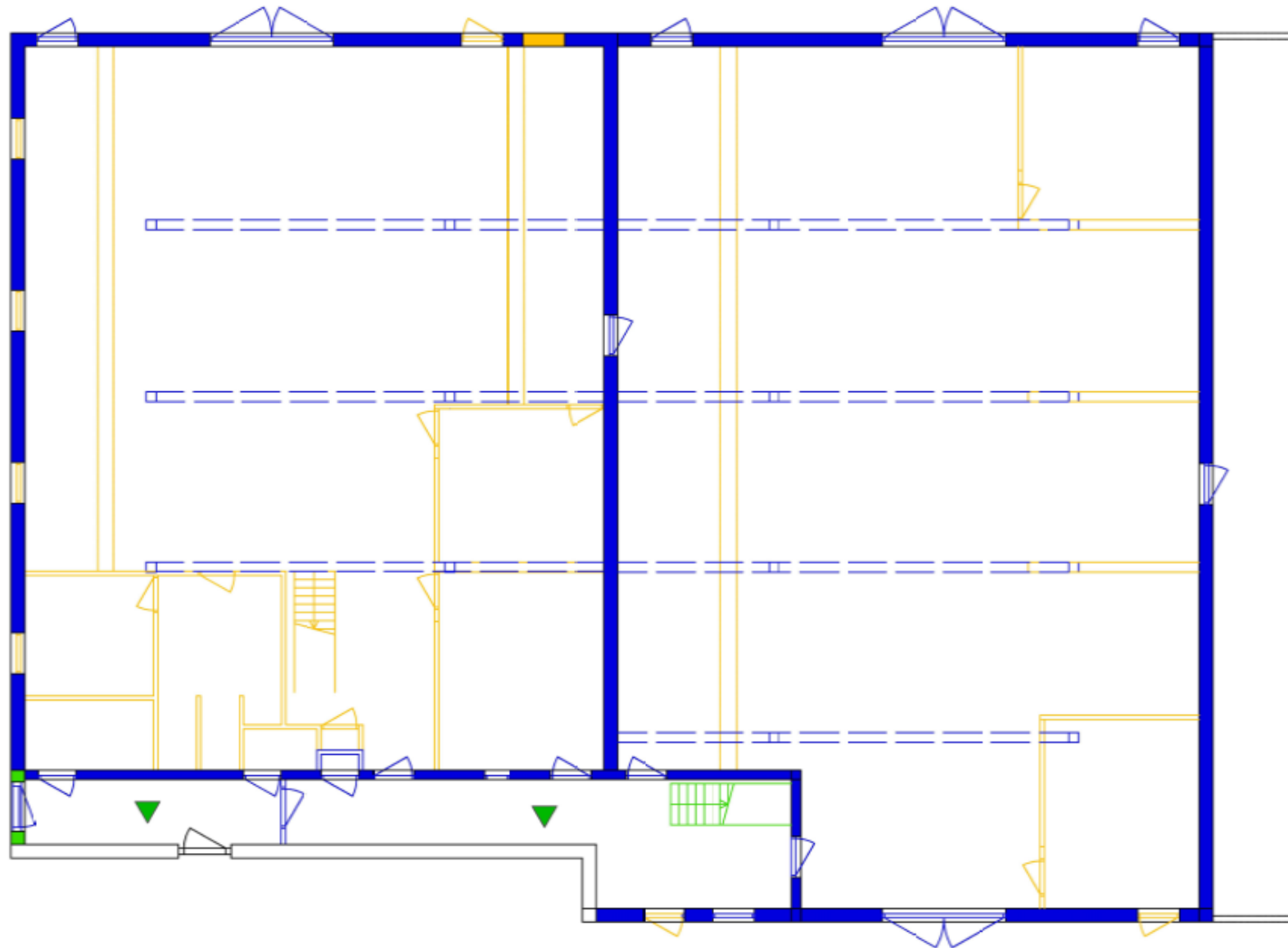
0150 2271041 T. 06-45
 741 104 - 376000 F.

BRECHSTRAAT 1, WEG 2 IN HELMER

WOONHUIS
ZOLDER

- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Gebintconstructie
- ▼ Waardevolle vloerafwerking

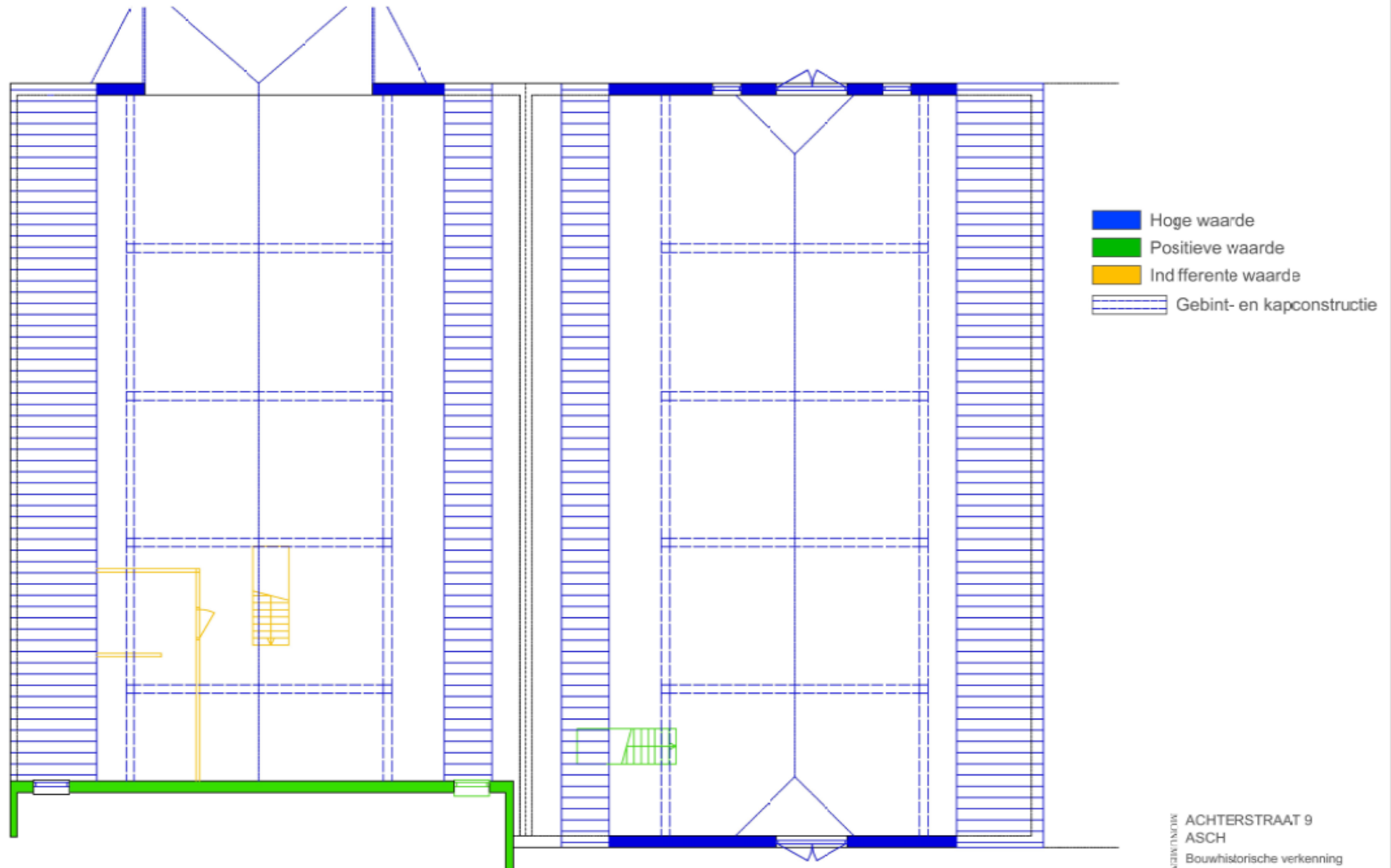
BEDRIJFSGEDEELTE
BEGANE GROND

ACHTERSTRAAT 9
ASCH
Bouwhistorische verkenning
Dateringen

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

WINDSTRAAT 1, 6525 BX GELDEREN
TEL: 0264 - 276640, FAX: 0264 - 276611

BEDRIJFSGEDEELTE
ZOLDER

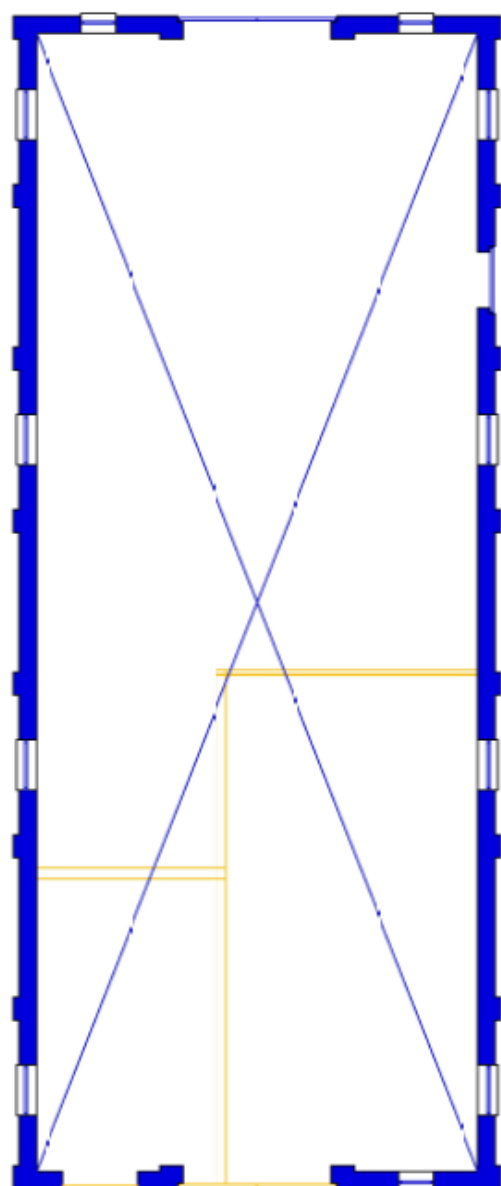
ACHTERSTRAAT 9
ASCH
Bouwhistorische verkenning

Dateringen

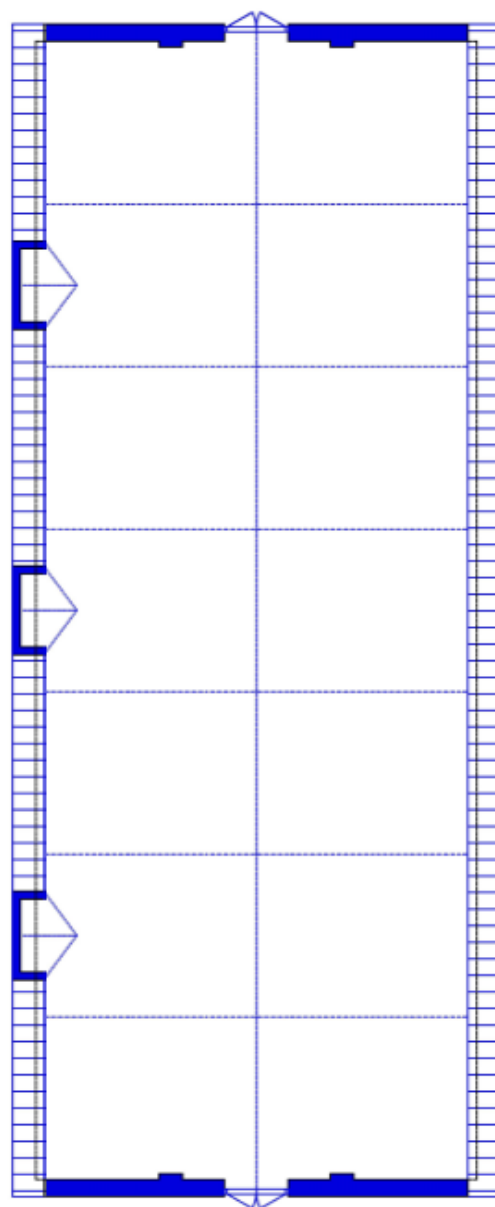
MONUMENTEN ADVIES BUREAU

BRUGSTRAAT 1, 6525 XZ NIJMEGEN
TEL: 0251 - 370642 FAX: 0251 - 370677

BEGANE GROND

ZOLDER

- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Vloerconstructie
- Kapconstructie

ACHTERSTRAAT 9
ASCH
Bouwhistorische verkenning

Dateringen

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

WILHELMSTRAAT 1, 6525 DD NIMMEN
TEL: 084 - 279696, FAX: 084 - 279677

5 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 CONCLUSIES

Het boerderijcomplex aan de Achterstraat 9 is een gaaf ensemble van een reeks aan gebouwen die onderdeel zijn van het erf Ruim Zicht. De hoofdbebouwing van een woonhuis met krukhuis, aansluitend bedrijfsgedeelte en een korenschuur zijn in verschillende fases ontstaan, respectievelijk in 1865, 1903 en 1913. Al deze gebouwen bezitten nog de oorspronkelijke hoofd- en dakvorm, hoewel het krukhuis ooit is opgehoogd. Ook de bijgebouwen, bestaande uit een koetshuis en een prieel, zijn onderdeel van het rijke ensemble.

Oudere onderdelen van vóór 1865 zijn vermoedelijk gelegen binnen de hoofdvorm van het krukhuis. Mogelijk behoort de kelder en de achtergevel van het woonhuis tot deze vroege fase. Het is echter niet bekend hoe de boerderij er voor de bouw van het woonhuis in 1865 uit zag. Het zou kunnen dat het krukhuis de voorloper is geweest van het huidige woonhuis.

In de loop van de 20ste en de 21ste eeuw is de boerderij in een verwaarloosde staat geraakt. Hierbij valt vooral de staat van de korenschuur op.

5.2 AANBEVELINGEN

Naar aanleiding van de bouwhistorische verkenning zijn er nog een aantal onderzoeksvragen die onbeantwoord zijn gebleven. Vanuit bouwhistorisch oogpunt dient nader onderzoek te worden uitgevoerd naar de volgende zaken:

- **Nadere bepaling ouderdom kelder:** de kelder onder het krukhuis is gelegen onder de bebouwing die is weergegeven op de verpondingskaart van 1808 en de kadastrale minuutkaart van 1811-1832. In de huidige situatie is de ouderdom van de kelder niet nader te bepalen. Mogelijk kan bouwhistorisch onderzoek naar het metselwerk van de kelder een nadere datering van de kelder opleveren.

- **Nadere bepaling ouderdom gevels krukhuis:** de gevels van het krukhuis zijn mogelijk nog van vóór de grootschalige verbouwing in 1865. In de huidige situatie is er geen muurwerk in het zicht gelegen. Mogelijk kan nader bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd worden naar het metselwerk van de gevels, waarbij pleisterlagen verwijderd kunnen worden. Interessant is de achtergevel van het voorhuis en de achtergevel van het krukhuis. Aan de hand van het metselwerk zou een nadere datering van de gevel kunnen worden opgesteld.

- **Positionering jaarankers achtergevel woonhuis:** tijdens de verkenning is geconstateerd dat er jaarankers met het jaartal 1864 in de achtergevel van het woonhuis zijn opgenomen. Dit is een uniek verschijnsel binnen de opzet van Betuwse boerderijen. Om een beter idee te krijgen van de positionering van de ankers zou de achtergevel van het woonhuis beter bestudeerd moeten worden. Zo kan bijvoorbeeld nader bepaald worden of dat de ankers in het zicht hebben gelegen. Hierbij is het bijvoorbeeld van belang

om de oorspronkelijke nokhoogte van het krukhuis of oude schuur vast te stellen.

- **Aandacht voor de historische situatie van het erf:** vanuit het kadastrale onderzoek kan het een en ander worden gezegd over de historische situatie van het erf. In 1913 is de ontwikkeling van het erf op zijn hoogtepunt, met ten zuiden van de nieuwgebouwde korenschuur nog een reeks aan hooi- of korenbergen en verschillende kleinere bijgebouwen. Al deze bergen en bijgebouwen zijn in de loop van de 20ste eeuw gesloopt en vervangen door storende uitbreidingen ten zuiden van de korenschuur en de jonge schuur van het bedrijfsgedeelte. Hiermee is de structuur van het erf ernstig veranderd.

- **Archiefonderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van het perceel:** de ouderdom van het erf is in het tijdsbestek van deze verkenning niet achterhaald. Wellicht dat door grondig archiefonderzoek meer informatie achterhaald kan worden over wanneer het erf is ontstaan.

6 BRONNEN EN LITERATUUR

6.1 BRONNEN

- Regionaal Archief Rivierenland (RAR):
 - archief
 - beeldbank
- Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE):
 - beeldbank
 - monumentenregister

6.2 INTERNET

- verhaaltussenmaasenwaal.nl.
- welstandsnotas.nl
- Kadaster archiefviewer via kadaster.nl
- Google Maps

6.3 LITERATUUR

- P. Visscher en M. van Moorst, *Agrarische nederzettingvormen in een deel van het centraal rivierkleigebied*, 1990 Wageningen.
- H. Ewijk, *Geschiedkundig Verslag der Dijkbreuken en Overstromingen, langs de rivieren in het Koninkrijk Holland: voorgevallen in Louwmaand 1809*, Amsterdam 1809.